

Harpur Ulemâsından Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Efendi'nin *Rekâik: Hadîs-i Erbaîn* Risâlesi

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KARATAŞ*

Öz: Osmanlı'nın son dönem müderrislerinden Ma'mûretü'l-azîz (Elazığ) müftüsü Mehmed Kemâleddin Harputî (d. 1283/1867-v. 1354/1936) köklü bir ilmi geleneğe mensup Efendîgil âilesinin dinî eserler kaleme alan son âlimidir. *Rekâik: Hadîs-i Erbaîn* risâlesi aynı zamanda şâir olan, şiiirleriyle birlikte dinî, ahlâkî ve tasavvufî yazıları devrin önde gelen mecmualarında yayımlanan Kemâleddin Efendi'nin Harpur Dârülhilâfe Medresesi'nde müderrisken yazdığı eserlerinden biridir. Bu makalede *Hadîs-i Erbaîn*'in tespit edilen iki yazma nüshası ele alınmış, muhtevâsı incelenmiş, tertibi ve sebeb-i te'lîfi hakkında bilgi verilmiş, kaynakları tespit edilmeye çalışılmış ve eserin tenkidli neşri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Kemâleddin Efendi, hadis-i erbaîn, rekâik, terğîb, terhib, Suyûtî, *Kenzü'l-ummâl*.

The Treatise of Rekaik: Hadis-i Erbaïn by Kemaleddin Efendi, Jurist and Mudarris

Abstract: Mehmed Kemaleddin Harputî was a scholar of the late period of Ottoman Empire and was a "mufti" of Elazığ. He is also the last religious scholar of Efendîgil family which has rooted knowledge tradition. Kemaleddin Efendi is a poet too, and his religious, moral and sufi writings including his poems were published in prominent magazines of his period. His tractate which is called *Rakâik: Hadis-i Erbaïn* is one of his writings which was written at madrasah of Darülhilafe where he worked as a muderris. In this article, two copies of his *Hadis-i Erbaïn* which were determined as issued alongside their contexts explains the reason of writing and cites the sources issued and the writing edition critic done.

Keywords: Mehmed Kemaleddin, hadis-i erbaïn, rakâik, terğîb, terhib, Suyuti, *Kenzü'l-ummâl*.

1. Giriş

Müslüman âlim ve şâirler Hz. Peygamber'in رُؤْمَرَةَ فِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّيْ أَرْبَعِينَ حَدِيثًا بَعَثَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي رُؤْمَرَةَ "Allah, ümmetim içinde kırk hadis ezberleyen kimseyi kıyâmet günü fakîhler zümresinde

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1 Sahih hadis kaynaklarında bulunmayan bu rivâyet için bk. el-Müttakî el-Hindî, Alâüddîn Alî, *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl* (thk. Bekrî Hayyânî-Saffet es-Sekkâ), Beyrut 1985; X, 158 (hadis nr. 28817, 28818); el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs ammâ iştehere mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs* (thk. Ahmed el-Kalâş), Beyrut 2000, II, 322 (hadis nr. 2465). Hadisin sıhhat değeri, farklı rivâyetleri, tarîkleri, tahlili için bk. Selahattin Yıldırım, *Osmanlıda Kırk Hadis Çalışmaları I*, İstanbul 2000, s. 33-41; İ. Hakkı Ünal, "İslam Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXIX/1 (Ankara 1999), 137-140; M. Yaşar Kandemir, "Kırk Hadis", *DİA*, Ankara 2002, XXV, 467.

diriltir.”¹ hadisine binâen m. VIII. asırdan itibaren “erbe‘ûn/çihil/kırk hadis” derlemeleri meydana getirmişlerdir. Bu faaliyet daha sonraki asırlarda çeşitli maksatlara dayandırılarak devam ettirilmiş ve günümüze kadar süren güçlü bir kırk hadis edebiyatı geleneği oluşmuştur. Kıyâmet günü ulemâ zümresiyle haşredilme arzûsu dışında, Hz. Peygamber’in şefâatine nâil olma, sevap kazanma, bağışlanma, okuyanların duâsını alma, hastalıktan kurtulma, bir din/devlet büyüğünün veya dostun isteğini yerine getirme, eslâfi örnek alma, İslâm’a hizmet, bir konuya dikkat çekme yahut açıklığa kavuşturma, kalıcı bir eser bırakma, talebelere ders kitabı olarak okutma ve ezberlemelerini sağlama gibi gâyelerle oluşturulan kırk hadis derlemeleri² seçilen hadislerin muhtevâsı ve tasnifi itibarıyla de çeşitlilik arz etmektedir. Bunlar da kısaca akâid, fıkıh gibi belli bir dinî disiplinin kaidelerini esas alan hadislerden kırkının bir araya getirilmesi, yalnızca kudsi hadislerden seçilmesi, senedleri sahih olanlar, içinde başta kırk olmak üzere rakam bulunanlar, tek râviye dayandırılanlar, tek konu etrafında oluşturulanlar, noktasız harflerden meydana getirilenler, hıfzı kolay veya kısa olanlar şeklinde sıralanabilir.³ Şekil bakımından ise kırk hadis derlemeleri mensur, manzum, mensur-manzum karışık, tercümeli, şerhli, öğüt ve hikâyelerle zenginleştirilmiş olanlar bakımından farklılıklar arz etmektedir.

Türk kültür ve edebiyatında ilk örneklerine m. XIV. asırdan itibaren rastlanan kırk hadis müdevvenâtı, asırlar içerisinde telif, tercüme ve şerhleriyle birlikte sayıları yüzlerle ifade edilen bir zenginliğe ulaşmış, böylece “kırk hadis” dinî edebiyatımızın en önemli türleri arasına girmiştir.

Harput’un⁴ şöhretli âlimler yetiştiren dört yüz yıllık Efendiğil âilesinin son din âlimi ve müftülerinden olan müderris, şâir, edib Mehmed Kemâleddin Efendi’nin (1283/1867-1354/1936)⁵ *Rekâik: Hadis-i Erbâin* risâlesi XX. asrın bugüne kadar üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış ve neşredilmemiş eserlerinden biridir. Onun böyle bir risâlesinin olduğundan ilk defa İbnülemin Mahmud Kemâl İnal bahsetmektedir.⁶ Zira eserin bir nüshası onun koleksiyonundadır. Ancak İbnülemin Kütüphanesi’nin kataloglama ve tasnif işlemlerinin uzun yıllar ihmâl edilmiş olması kırk hadisler üzerinde çalışan ilim adamlarının bu nüshayı görememelerine sebebiyet vermiş olmalı ki XX. asır kırk hadis çalışmalarından bahsedilirken bu esere yalnızca İbnülemin üzerinden atıfta bulunulmakla yetinilmiştir. Nitekim bu konuya dâir en şümüllü çalışmaların sahibi olan Abdülkadir Karahan 1954’te neşrettiği kitabında Kemâleddin Efendi’nin risâlesini görmediğini açıkça belirtmiş,⁷ 2002’de yayımlanan ansiklopedi maddesinde de “Harput müftüsü Kemâleddin’in basılmamış bir *Hadis-i Erbâin*’i bulunduğunu yine İbnülemin Mahmud Kemal haber vermektedir.” cümlesi ile söz konusu eseri göremediğine zımnen işâret etmiştir.⁸

2 Abdülkadir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis: Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul 1954, s. 18-25; a.mlf., *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul 1980, s. 93; Selahattin Yıldırım, *Osmanlıda Kırk Hadis Çalışmaları I*, s. 20-31.

3 Abdülkadir Karahan, *İslam Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, s. 30-44.

4 XIX. asra kadar doğunun önde gelen şehirlerinden olan Harput, eteklerine Ma’mûretü’l-‘aziz/El’aziz adıyla yeni bir vilâyetin kurulmasıyla birlikte terk edilmiş, zamanla Elazığ’a bağlı bir nâhiye olmuş, şimdi ise Elazığ’ın mahallelerinden biri hâline gelmiştir.

5 Kemâleddin Efendi’yle ilgili bilgi için bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1988, II, 853-855; İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, İstanbul 1959, II, 169-175. Kemâleddin Efendi’nin hayatı, şahsiyeti, eserleri ve şiirleri hakkında hazırladığımız makaleler tamamlanmış olup yayım aşamasındadır.

6 İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, II, 854.

7 Abdülkadir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, s. 270.

8 Abdülkadir Karahan, “Kırk Hadis (Türk Edebiyatı)”, *DİA*, XXV, 473. Kemâleddin Efendi’nin o sıralar bir nâhiye hâline gelen Harput’un değil Ma’mûretü’l-aziz vilâyetinin merkez müftüsü olduğunu kaydetmek gerekir.

2. Hadîs-i Erbaîn Risâlesinin Sebeb-i Te'lîfi

Kemâleddin Efendi, Harput Sâre Hatun Câmii'nde vâizlik ve ders-i âmlık yapan babası meşhur âlim ve mutasavvıf Abdülhamîd Hamdî Efendi'nin (v. 1320/1902) vefâtından sonra onun yerine geçerek burada uzun yıllar belli günlerde “**ilm-i hadîs**” dersleri vermiş, Süyûtî'nin (v. 911/1505)⁹ meşhur hadîs kitabı *Câmi'u's-sağîr*'i okumuş, okutmuştur.¹⁰ 1334/1916'da Harput Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'nin kısm-ı âlîsine (sahn) müderris olarak atanmış, burada da Tefsir-i Şerîf ve Usûl-ı Fıkıh yanında **Hadîs-i Şerîf** dersi vermiştir.¹¹ Kemâleddin Efendi *Hadîs-i Erbaîn* risâlesini ikinci sınıf öğrencilerine okutmak ve ezberlemelerini sağlamak amacıyla derlemiştir. Hadisleri seçerken de öğrencileri kötü ahlâktan uzaklaştırmak, iyilik ve güzelliğe teşvik etmek, onları âhîret hayatına hazırlamak/isteklendirmek gâyesini gütmüş, ayrıca Hz. Peygamber'e isnâd edilen kırk hadîsle ilgili müjdeye de nâil olmak istemiştir.¹²

1342/1924'te yürürlüğe konulan Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu gereğince bütün Dârü'l-hilâfe Medreseleri ile birlikte Harput Dârü'l-hilâfe'sinin de hazırlık kısmı ilğâ edilmiş, diğer kısımları ise İmam-Hatip Mektebi'ne dönüştürülmüştür.¹³ Kemâleddin Efendi 1337/1918'de yazdığı (vr. 2^a) eserinde sebeb-i te'lif hakkında bilgi verirken “Mülğâ Harput Dârü'l-hilâfe'si kısm-ı âlîsi müderrisi olduğum şırada...” demektedir (vr. 1^a). 1337/1918'de Dârü'l-hilâfe'ler henüz mülğâ olmadığına göre Kemâleddin Efendi eserin baş tarafındaki bu sebeb-i te'lif kısmını bilâhere yazmış olmalıdır.

Kemâleddin Efendi sebeb-i te'lif hakkında bilgi verirken öğrenciler için seçtiği kırk hadîsi önceleri hiçbir ilâve yapmadan, yalnızca orijinal metinleriyle kaydettiğini, ancak bu eseri hazırlarken sözkonusu hadîslerin altına ayrıca “muhtasar birer tercüme ilâve” etmeyi yeğlediğini söylemektedir.

3. Eserin Muhtevâsı

Kemâleddin Efendi eserini Dârü'l-hilâfe medreselerinin ders müfredâtını düzenleyen yetkili mercilerin Hadîs dersi için uyulmasını istedikleri esasları dikkate alarak hazırlamış gözükmektedir.¹⁴ Bu talimât-nâmeye göre Kısm-ı Sâni ve Kısm-ı Âlî'deki hadîs dersleri için dikkate alınması istenen hususlar ana hatlarıyla şunlardır: Hükmü yalnızca Hz. Peygamber dönemiyle sınırlı olmayan, günümüze kadar devam eden hadîslerin seçilmesi, İslâm ümmeti arasında ihtilâfa sebebiyet veren mevzu hadîslerden kaçınılması, hükmü sonradan bizzat Hz. Peygamber tarafından kaldırılan hadîslerin öğretilmemesi, geleneğe bağlı olarak değişebilen konuları (erkeklerin

9 Hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk. Halit Özkan, “Süyûtî”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 188-198.

10 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, II, 853, İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, II, 171.

11 İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, II, 172.

12 vr. 1a.

13 Zeki Salih Zengin, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi”, *Dini Araştırmalar*, V/13 (Ankara 2002), s. 85. Harput Dârü'l-hilâfesi ve İmam Hatip Mektebi'nin âkibeti için bk. İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, II, 78-79.

14 O dönemin medreselerinde okutulan derslerin müfredâtının neredeyse tamamını Şeyhülislâm Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi (şeyhülislâmlık dönemi 1914-1916, v. 1921) belirlemiştir (Veli Ertan, “Tarihte Dârü'l-hilâfe Medreseleri ve İhtisas Şubeleri”, *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, V/4 [İstanbul 1982], s. 45, Mehmet İpşirli, “Hayri Efendi, Mustafa”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 63).

sürme, kadınların kına kullanmaları, giyim-kuşam vs.) ihtiva eden hadislere yer verilmemesi, ahkâm, âdâb, ahlâk ve hikmete dâir hadislerden sahih olanların seçilmesi, günün şartlarına ve hâdiselerine muvâfık hadislerin öğretilmesi. Bunlara ilâveten, hadis dersini okutacak hocafendinin amacı müslümanlara Hz. Peygamber'in güzel ahlâkını öğretmek, onların da bu ahlâka sahip olmalarını sağlamak olmalıdır. Hadis hocası öğrencilerine Hz. Peygamber'in işaret ettiği dinî ve dünyevî esasları da açıklamalı, onun kendisine inananları ilim ve irfân yolunda ilerlemeye teşvik ettiğini anlatmalı, onun yolundan gitmekle dünyâ ve âhiret saâdetine nâil olunabileceğini her fırsatta dile getirmelidir.¹⁵ Kemâleddin Efendi'nin risâlesi incelendiğinde bu esaslara titizlikle riâyet ettiği görülecektir.

Risâledeki hadislerin medresede ders olarak okutulduğu dönem savaş, seferberlik, zorluk, kıtlık, yalnızlık yıllarıdır. Bu bakımdan, kişinin dünyâ ve âhiret saâdetine ancak belâyâ sabır, kazâyâ rızâ ve geniş zamanlarda duâ ile erişebileceğine dâir on ikinci hadis, aç kimselere yemek yedirenlerin kıyâmet günü Allah'ın arşında gölgeleneceğini müjdeleyen on üçüncü hadis, kendisine âit olmayan bir şeyi gücü ve imkânı olduğu halde almayanın ahlâkının medhedildiği on dördüncü hadis, belâyâ sabreden kişi ile kendini ve kocasının malını muhâfazada kusurundan korkulmayacak kadının dünyâ ve âhiretin hayırına nâil olacağını bildiren on yedinci hadis, az yemenin ibâdet olduğunu anlatan yirmi birinci hadis, zenginlerin cimrilikleri yüzünden ateşte yanacaklarını bildiren yirmi yedinci hadis, yalnız başına yemek yiyen kişilerin insanların en kötülerinden olduğunu ifade eden otuz üçüncü hadis, savaştan kaçmayı nehyeden otuz dördüncü hadis dikkat çekicidir. Feodal yapının köylü üzerinde çok etkin olduğu, aşiret sisteminin güçlü çarklarının acımasızca işlediği o dönemin Elazığ ve çevresi göz önünde bulundurulduğunda türlü zorluklarla medreseye intikal eden gençlerin, köy ağalarının kibirleri yüzünden cehenneme gireceklerini anlatan yirmi yedinci hadisi, emri altındakini döven efendinin insanların en kötülerinden olduğunu bildiren otuz üçüncü hadisi okumaları elbette ehemmiyet arz etmektedir.

Kemâleddin Harputî Efendi eserine “**Rekâik**” üst başlığını koymuştur. Rekâik ince ve yumuşak mânâsına gelen rakik kelimesinin çoğuludur. Hadis kitaplarında gönlü yumuşatan, güzel ahlâkı tavsiye eden, kötülük ve çirkinliklerden uzak durulmasını isteyen, Allah ve Peygamber sevgisini arttıran, imânı kuvvetlendiren, ölüm, âhiret, cennet, cehennem ile alâkalı konulara değinen, zühd hayatına özendiren hadislerin bir araya getirildiği bölümlere “Kitâbü'r-rıkâk” veya “Kitâbü'z-zühd ve'r-rıkâk” adı verilmiştir. Rıkâk da “yumuşak kalplilik” anlamındaki “rikkat”ın çoğuludur.¹⁶ Kemâleddin Efendi yukarıda sebep-i telif başlığı altında da alıntıladığımız “ahlâkın mesâvisinden tenfir ve mehâsinine teşvik ile âhirete terğîb hakkında vârid olan **rikâk-ı âşâr-ı mübâreke**den toplamış olduğum kırk hadîs-i şerîf...” şeklindeki satırlarıyla hem risâlesine “Rekâik” üst başlığını koyma sebebini belirtmekte hem de eserin muhtevâsının terğîb ve terhîble (iyiliklere teşvik, kötülüklerden sakındırma) ilgili olduğu hakkında bize bilgi vermektedir.

Risâlede her hadis “‘Anî'n-nebiyyi şallâllâhu 'aleyhi ve selleme ennehu kâle” cümlesiyle başlamakta ve ardından hemen hadis metnine geçilmektedir. Hadislerin tercümelere yapılrken metne sâdik kalınmış, birkaç kelimele ilâveler dışında uzun izahlardan kaçınılmıştır. Yalnızca

15 *Dârü'l-hilâfe Medreseleri Ders Cedvelleri ve Müfredât Programı*, Ankara 1342, s. 60-61; 88. Bu esaslara ilgili genel değerlendirme için ayrıca bk. Salih Zeki Zengin, “Kurtuluş Savaşı Döneminde Medrese Öğretim Programları ve Ders İçeriklerinin Düzenlenmesi Çalışmaları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIV/1 (Ankara 2003), s. 207, 212.

16 Geniş bilgi için bk. Mehmet Emin Özafşar, “Zühd ve Rekâik”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 535.

yirmi beşinci hadîs-i şerîfte Kemâleddin Efendi tercümeden sonra hadîsi Arapça nazmen de izah etmiştir.

Kemâleddin Efendi, râvilerini ve sened zincirlerini kaydetmediği kırk hadîsin ilk otuz beş hadîsi “nebevî hadîs”lerden, son beşini ise “kudsî hadîs”lerden seçmiştir. Kudsî hadîslerden sonra eserini tamamlarken âyet ile kudsî hadîs arasında on iki fark olduğunu belirtmiş ve bu farkları maddeler hâlinde yazmıştır.¹⁷

Kemâleddin Efendi bazı hadîslerin metinlerini kısaltarak risâlesine kaydetmiştir.¹⁸ Aslında kısalttığını söylediği hadîslerin bir kısmı, istifade ettiğini düşündüğümüz kaynaklarda da muhtasar olarak bulunmaktadır. Ancak bu kaynaklarda o hadîslerin aynı zamanda ya tahkiyeli/uzun rivâyetleri de vardır yahut parantez içinde hadîsin hangi kısmının ihtisâr edildiğine dâir mâlumat verilmiştir. Kemâleddin Efendi’nin ifadelerinden bazı hadîsleri bizzat kendisinin kısalttığı anlaşılmaktadır. Ne var ki bu durum yer yer söz konusu hadîsleri muğlak hâle getirmiş, Hz. Peygamber’in üslubunun metne tam olarak yansımamasına sebep olmuştur. Meslelâ kaynaklarda 34. hadîsin tam metni şöyledir:

Yahudinin biri arkadaşına ‘Bizi şu peygambere götür!’ dedi. Arkadaşı yahudiye ‘Ona peygamber deme! Senin öyle dediğini duysa sevinçten gözü dört açılır!’ dedi. Sonra Rasûlullâh’a geldiler, ona ‘Andolsun ki biz Mûsâ’ya apaçık dokuz âyet verdik.’ [el-İsrâ 17/101] âyetindeki ‘dokuz âyet’i sordular. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Hiçbir şeyi Allah’a ortak koşmayın, hırsızlık yapmayın, zinâ etmeyin, hak etmedikçe Allah’ın öldürülmesini haram kıldığı câna kıymayın, suçsuz bir kimseyi öldürülmesi için idârecilerin yanına götürmeyin, sihirle uğraşmayın, faiz yemeyin, iffetli bir kadına zinâ iftirasında bulunmayın, savaş günü cepheden kaçmayın, yahudilere münhasır olan cumartesi yasağına uyun! Bunun üzerine o iki yahudi Rasûlullâh’ın peygamber olduğunu kabul ederek onun elini ayağını öptü. Hz. Peygamber: ‘[Madem beni peygamber olarak kabul ediyorsunuz] o hâlde bana niçin uymuyorsunuz?’ diye sorunca yahudiler şöyle cevap verdiler: ‘Hz. Dâvud daima zürriyetinden bir peygamber bulunması için duâ etmişti. Şayet sana uyacak olursak yahudilerin bizi öldürmelerinden korkarız.’¹⁹

Kemâleddin Efendi bu hadîsin yalnızca dokuz maddenin sıralandığı kısmını bu maddelerin sayısına istinâden “dokuzlu (tüsâiyyât)” hadîsler başlığı altına herhangi bir açıklama ilâve etmeden kaydetmiş ve diğer hadîse geçmiştir. Hadîs-i şerîf siyâk ve sibâkından koparılarak “Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Allah’a ortak koşmayın...” ibaresiyle başlatılıp “Cumartesi yasağına uyan yahudilerin hassasiyeti sizde de bulunsun!” maddesiyle bitirildiğinde müslümanların da cumartesi yasağına uymaları gerektiği neticesi çıkmaktadır. Hattâ Kemâleddin Efendi son kısmı “hâk-ı sebte ‘adem-i tecâvüzle muhâtab ve mükellef olan muta’âşsıb yahûdileriñ kendilere münhasır gibi olan dînî irtibât-ı şedid-i hâşşası sizde de bulunsun” şeklinde tercüme ederek “**sizde de bulunsun**” vurgusuyla bu yanlışı pekiştirmiştir. Halbuki burada mevzubahis olan husus **yahudilerin** Hz. Musa’ya indirilen dokuz âyeti sormaları ve Hz. Peygamber’in **onlara** bu emirleri söylemesidir.

17 vr. 12b-13a.

18 vr. 1b.

19 Hadîsin kaynakları için aş.bk. 34. hadîsin dipnotu.

10. hadis Kemâleddin Efendi'nin risâlesinde "Güzel söz söylemege, çokça selâm vermege mülâzemet et." şeklinde kayıtlıdır. Hadisin tamamını dikkate aldığımızda bir sahabinin Hz. Peygamber'e "Yâ Rasûlallâh! Beni cennete sokacak bir şeyden haberdâr et." demesi üzerine Peygamberimiz'in yukarıdaki ifadeleri kullandığını görürüz.²⁰

Risâledeki 33. hadisin tercümesi şu şekildedir: "Yâ Hû! Altındaki üstündekinden daha şerli olmak üzere nâsîñ şerlisini saña haber vereyim mi? Yalnız yiyen, ihsânını men' eden, sefere yalnız giden, kölesini dögen, kendi nâsa nâs da kendisine buğz eden, şerrinden korkulan, hayrı ümîd edilmeyen, başkasının dünyevî menfa'atı için kendi âhîretini şatan, dîni fedâ ederek dünyâyı kazanıp yiyen." Hadisin tam metninin tercümesi ise şöyledir:

Hz. Peygamber Hz. Ali'ye "İnsanların en şerlisini sana haber vereyim mi?" diye sordu. Hz. Ali "Buyur yâ Rasûlallâh." dedi. Peygamberimiz buyurdu: "Yalnız yiyen, ikrâm etmeyen, yalnız başına yolculuk yapan ve kölesini dövendir." Hz. Peygamber sonra sordu: "Yâ Ali, bundan daha kötüsünü sana bildireyim mi?" Hz. Ali: "Buyur yâ Rasûlallâh." dedi. Peygamber Efendimiz buyurdu: "İnsanlara buğz eden ve insanların da kendisine buğz ettiği kimsedir." Hz. Peygamber tekrar sordu: "Yâ Ali, bundan daha şerlisini sana söyleyeyim mi?" Hz. Ali "Buyur yâ Rasûlallâh." dedi. Peygamberimiz buyurdu: "Şerrinden korkulan, kendisinden hayır beklenmeyen kimse." Hz. Peygamber sonra yeniden sordu: "Yâ Ali, bundan da daha şerlisini sana söyleyeyim mi?" Hz. Ali "Buyur yâ Rasûlallâh." dedi. Hz. Peygamber "Dünyâ karşılığında âhîretini başkasına satandır." buyurdu ve bir kez daha sordu: "Peki yâ Ali, bundan da daha kötüsünü sana söyleyeyim mi?" Hz. Ali "Buyur yâ Rasûlallâh." deyince Peygamberimiz şöyle buyurdu: "Din sayesinde dünyayı yiyen kişidir."²¹

Görüldüğü üzere, hadisi "sekizli/sümâniyyât" kategorisinde risâlesine kaydeden Kemâleddin Efendi hadisin orijinal hâlinde bulunan diyalogları çıkarıp yalnızca maddeleri sıraladığı için Hz. Peygamber'in soru-cevap üslubu metne yansımamıştır.

Aynı durum *Risâle*'deki 9. hadis için de geçerlidir. Rivâyete göre Hz. Peygamber bir gün ashâbına hitâb ederken "Ey insanlar! Allah kimi iki şeyin şerrinden korursa o kişi cennete girer." buyuruyor. O sırada Ensâr'dan bir sahâbî kalkarak "Ey Allah'ın Resûlü, bize onları söyleme!" diyor.²² Hz. Peygamber tekrar "Allah kimi iki şeyin şerrinden korursa o kişi cennete girer." buyuruyor. Adam yine Peygamberimiz'in konuşmasına müdâhele ediyor. Peygamberimiz üçüncü defa aynı cümleyi kurup adam yeniden müdâhele edince sahâbîler adamı oturtup "Görüyorsun ya! Peygamberimiz bize müjde vermeye çalışıyor, neden engel oluyorsun?" diye paylaşıyorlar. Adam "Ben insanların bunlarla yetinmesinden (ve bu sebeple rehâvete kapılmalarından) korkuyorum." [Ortalık sakinleşince] Hz. Peygamber cümlesini tamamlıyor: "Allah kimi iki şeyin, iki çenesiyle iki ayağı arasında olanın, şerrinden korursa o kişi cennete girer."

Kemâleddin Efendi bu hadîste de yalnızca Hz. Peygamber'in en son ifade buyurduğu sözü

20 Hadisin kaynakları için aş.bk. 10. hadisin dipnotu.

21 Hadisin kaynakları için aş.bk. 33. hadisin dipnotu.

22 Bu sahâbînin sözüyle ilgili iki farklı rivâyet vardır. Birincisi Peygamberimiz'e "O iki şeyi söylemeyecek misin? anlamına gelen "أَلَا تُخْبِرُونَا بِهِمَا؟" şeklindeki ifadedir. Çoğu râvînin kabul ettiği ikincisi ise "Bize onları söyleme!" anlamındaki "أَلَا تُخْبِرُونَا مَا هُمَا؟" ibâresidir. (Hadisin kaynakları için aş. bk. 9. hadisin dipnotu.)

nakletmiştir. Hadisi bu şekliyle okuyanların hadîs-i şeriften çıkarılabilecek diğer derslerden haberdâr olmalarının imkânı kalmamaktadır. Halbuki bu hadîsten Hz. Peygamber'in huzurundakilerin onunla konuşma üslupları, Peygamberimiz'in sözünün aynı kişi tarafından üç defa kesil(ebil)mesi, üçüncü defaya kadar kimsenin adama müdahale etmemesi, daha sonra sahabilerin gösterdikleri tepki, adamın kendini savunması, Peygamberimiz'in bu olan biten karşısındaki sâkin tavrı vs. öğrenilebilmektedir. Kemâleddin Efendi'nin hadîsleri tahkiye kısmından sıyrılıp sadece Peygamberimizi'in sözünü bırakmasının temelinde istifâde ettiği kaynaklardaki rivâyet tercihi yanında öğrencilerin/okuyucuların bunları kolay ezberlemelerini sağlama düşüncesi yatıyor olmalıdır.

*Hadîs-i Erbaîn Risâlesi'*nde dikkat çeken bir başka mevzu bazı kelimelerin yanlış hareketlenmiş bazılarının ise yanlış okunup tercüme edilmiş olmasıdır. Meselâ yukarıda metnin tam tercümesini verdiğimiz 34. hadîste Hz. Peygamber Mûsâ aleyhisselâm'a indirilen âyetleri sayarken “لَا تُسْرِفُوا” “hırsızlık etmeyiniz” buyurmaktadır. Ancak Kemâleddin Efendi bu ibâreyi “لَا تُسْرِفُوا” şeklinde okumuş/ hareketlenmiş ve “isrâf etmeyiniz” diye tercüme etmiştir (vr. 10^b).

32. hadîste Hz. Peygamber yedi şey gelip çatmadan iyi işler yapılmasını tavsiye etmekte; bu yedi şey arasında “**bunaklaştıran**” ihtiyarlığı (هَرَمًا مُفْتَدًا/heremen **müfenniden**) ve “**ansızın gelen**” ölümü (مَوْتًا مُجْهَرًا/mevten **müchizen**) saymaktadır. Kemâleddin Efendi “müfenniden” kelimesini (مُقَيِّدًا/mukayyiden) olarak okumuş ve bu ibâreyi “**insanı bağlayan** ihtiyârılık” şeklinde tercüme etmiş, “müchizen” kelimesini ise (مُجْهَرًا/mücehhezen) şeklinde okuyup ibâreye de “**levâzımı ihzâr edilecek** (ihtiyaç malzemelerinin hazırlatılmasını gerektirecek) ölüm” anlamı vermiştir (vr. 9^b).

4. *Hadîs-i Erbaîn Risâlesinin Tertîbi*

Kemâleddin Efendi kırk hadîsin ilk otuz beşini seçerken sayılara dayanan bir tasnif yapmayı tercih etmiş, binâenaleyh eserinin yaklaşık % 90'ını birli (müfredât), ikili (sünâiyyât), üçlü (sülâsiyyât), dördlü (rubâiyyât), beşli (humâsiyyât), altılı (südâsiyyât), yedili (sübâiyyât), sekizli (sümâniyyât), dokuzlu (tüsâiyyât) ve onlu (üşâriyyât) hadîslerden oluşturmuştur.²³ Hadîs ıstılahında bu tabirler isnâd zincirindeki râvi sayısını ifade etmek için kullanılır. Buna göre Hz. Peygamber ile ondan bir söz nakleden son râvi (bir hadîs kitabının musannifi) arasında sadece bir kişi (yani sahâbi) bulunuyorsa bu tür isnâdlar/hadîsler için “vuhdâniyyât”, Hz. Peygamber ile son râvi arasında biri sahâbi biri tâbiî olmak üzere iki kişi bulunuyorsa “sünâiyyât”, üç kişi varsa “sülâsiyyât”, râvi sayısı dörtse “rubâiyyât” tabiri kullanılır ve bu sayı ona kadar çıkabilir, nihâyet Hz. Peygamber'den on râvi ile rivâyet edilen hadîslere “üşâriyyât” denir. Hadîs te'lifâtında bu esâsa göre tertip edilmiş müstakil kitaplar (cüz) da aynı tabirlerle adlandırılmıştır (humâsiyyât: beş râvili hadîslerin toplandığı kitap; südâsiyyât: altı râvili hadîslerin toplandığı kitap vb.).²⁴ Ancak Kemâleddin Efendi'nin risâlesinde bulunan rakamlara dayalı bu tarz sınıflandırmanın isnâd zincirindeki râvi sayısı ile alâkası yoktur. O, bu ıstılahları, seçtiği hadîslerin muhtevasında belirtilen hususların adedini belirtmek amacıyla kullanmıştır. Buna göre seçtiği hadîs metni “iki şey”den bahsediyorsa Kemâleddin Efendi o hadîsi “sünâiyyât” başlığı altına koymuş, hadîs

23 Risâledeki son beş hadîs ise bu tasnifin dışında olup kudsî hadîslerden seçilmiştir.

24 Daha geniş bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Cüz”, *DİA*, Ankara 1993, VIII, 148; Raşit Küçük, “İsnad”, *DİA*, Ankara 2001, XXIII, 158. Üçer kelimedenden oluşan hadîslerden ve her bendi üçer mısradan meydana getirilmiş Kemâleddin Efendi'nin risâlesi gibi farklı bir manzum kırk hadîs tertibi için bk. Necdet Şengün, “Nazîr İbrâhîm-i Gülşenî ve Farklı Bir Kırk Hadîs Denemesi (Risâle-i Ehâdîs-i Erbaîn-i Sülâsiyye)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/1 (Sivas 2007), 279-298.

“üç şey vardır ki...” diyorsa “sülâsiyyât”, “şu altı şey...”den bahsediyorsa “südâsiyyât”, “on kimse...”yi zikrediyorsa “uşâriyyât” başlığı altında yer almaktadır. Araştırmamızda Kemâleddin Efendi’nin bu tasnifte risâlesindeki hadislerinin en önemli kaynağı olduğunu düşündüğümüz Hindistanlı sûfi ve hadis âlimi Müttakî el-Hindî’nin (v. 975/1567) *Kenzü’l-’ummâl fi süneni’l-akvâl ve’l-ef’âl* adlı eserini örnek aldığımızı tespit ettik. Zirâ bu eserin “Terğîb” ve “Terhîb” bâblarındaki fasıllar da rakam silsilesine göre tertip edilmiştir. Meselâ, *Kenzü’l-’ummâl*’de ilgili kısmın bâbı ve fasıl başlıklarının bir kısmı şöyledir:

el-Bâbü’l-evvel fi’l-mevâiz ve’t-terğîbât

el-Faslü’l-evvel fi’l-müfredât

el-Faslü’s-sânî fi’s-sünâiyyât

el-Faslü’s-sâlis mine’s-sülâsiyyât

el-Faslü’r-râbi’ fi’r-rubâiyyât

10’a kadar giden bu tasnifte esas olan husus yukarıda da ifade ettiğimiz üzere hadislerin muhtevâsında belirtilen mevzuların adededir. Aynı tertip “el-Bâbü’s-sânî fi’t-terhîbât” başlıklı bâb için de geçerlidir.²⁵

5. Hadis-i Erbaîn Risâlesinin Kaynakları

Kemâleddin Efendi istifâde ettiği kaynakları ismen zikretmemiş, “kütüb-i ehâdîs-i şihâhda gördüğüm ehâdîs-i nebeviyye ve kıdsiyye...” (vr. 1^b) şeklindeki mücmel bir bilgi ile yetinmiştir. Araştırmamızda ilk devir müellefâtından başlayıp Harputî’nin yaşadığı döneme kadarki **bel-li başlı** hadis kaynaklarına, tabakât ve ricâl kitapları ile câmi, sünen, müsned, musannef türü eserlere müracaat ederek risâlesine aldığı hadislerin kaynaklarını tespitte çalıştık. Çalışmamızın neticesinde Kemâleddin Efendi’nin hadislerinin tamamını meşhur tefsir, hadis, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı âlimi Süyûtî’den veya Süyûtî’nin hadislerle ilgili te’lifâtı esas alınarak hazırlanan kaynak eserlerden edindiğini gördük.

Bilindiği üzere Süyûtî’nin en şümüllü hadis kitabı *Cem’ü’l-cevâmi’*’dir. Müttakî el-Hindî bu eseri Süyûtî’nin diğer iki hadis kitabı *el-Câmi’u’s-sağîr* ve *Ziyâdetü’l-câmi’* ile birleştirmiş, bu eserlerdeki rivâyetleri fıkıh konularına göre alfabetik olarak yeniden düzenlemiş, Süyûtî’nin değerlendirmelerine yer vermiş, hadislerin sıhhat durumlarını belirtmiş, birtakım ilâvelerde ve eserden istifâdeyi kolaylaştıracak tasarruflarda bulunarak 46.624 hadis ihtivâ eden *Kenzü’l-’ummâl fi süneni’l-akvâl ve’l-ef’âl* adlı muhalled eserini meydana getirmiştir.²⁶

Yine tespit ettiğimiz hususlardan biri de Kemâleddin Efendi’nin risâlesindeki kırk hadisin **yirmi sekizinin** (% 70) XIX. asrın Nakşî-Hâlidî meşâyihından Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî’nin (v. 1310/1893) *Râmüzü’l-ehâdis* adlı eserinde bulunmasıdır.²⁷ Hattâ Kemâleddin Efendi *Kenzü’l-*

25 bk. Hindî, *Kenzü’l-’ummâl*, XV, 971-972; XVI, 750.

26 Daha geniş bilgi için bk. Azmi Özcan, “Müttakî el-Hindî”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 222-223; İbrahim Canan, “Kenzü’l-ummâl”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, 262-263. XX. asrın sonlarında (1984-1994) Abbas Ahmed Sakr ve Ahmed Abdülcevâd adlı hadis âlimleri Süyûtî’nin yukarıda zikri geçen üç eserini yeniden ele almışlar, eserlerdeki mükerrer rivâyetleri çıkararak *Câmi’ül-ehâdis* adıyla dokuz ciltlik yeni bir neşir yapmışlardır.

27 Gümüşhanevî’nin 125 kadar kaynaktan, daha çok terğîb ve terhîbe dâir muhtasar hadisleri derleyerek oluşturduğu

ummâl'de ve diğere temel kaynaklarda farklı rivâyetleri olan veya birkaç lafzı değışen yahut hikâyesi olan bir hadisin *Râmûzü 'l-ehâdis*'teki şeklini tercih etmiştir. Bizi *Hadîs-i Erbaîn* risâlesi ile *Râmûzü 'l-ehâdis* arasında bir bağı olabileceğı düşünçesine sevk eden ana unsur budur.

Risâledeki 40 hadisin, 46.624 hadisin olduğı *Kenzü 'l-'ummâl*'de bulunmuş olması, yahut bu 40 hadisin 28'ine 7.103 hadisin bulunduğı *Râmûzü 'l-ehâdis*'de rastlamış olmamız Kemâleddin Efendi'nin hadisleri doğrudan oradan aldığı anlamına elbette gelmemektedir. Zira bu kadar hacimli eserlerde Kemâleddin Efendi'nin seçtiğı hadislerin de bulunması gâyet tabiidir. Ancak, incelediğimiz ve künyelerini aşağıda tendkidli neşirde ilgili dipnotlara kaydettiğimiz *Kenzü 'l-'ummâl* dışındaki irili ufaklı hiçbir **temel** kaynaktaki Harputî'nin 40 hadisinin tamamı bulunmamaktadır.²⁸ Ayrıca risâlenin tertibiyle ilgili kısımda açıkladığımız üzere Harputî'nin şeklen de *Kenzü 'l-'ummâl*'deki tasnifi esas alması, dolayısıyla orada peşpeşe yahut aynı sayfada bulunan hadislerin *Hadîs-i Erbaîn*'de de aynı sıra ve tertiple bulunması esas me'hazin *Kenzü 'l-'ummâl* olduğı düşünçemizi desteklemektedir.

Kemâleddin Efendi'nin temel hadis kaynağı olmamasına rağmen *Râmûzü 'l-ehâdis*'i tercih etmesinin ise aşağıdaki ihtimâllerle alakalı olduğı kanaatindeyiz:

1. *Râmûzü 'l-ehâdis*'teki rivâyetlerin çoğunun zühd ve rekâike dâir olması Kemâleddin Efendi'nin risâleyi tertip ederken gözettiğı gâye ile örtüşmektedir. Yine bu gâyeye istinâden Kemâleddin Efendi Sâre Hatun Câmii'ndeki vaazlarında ve burada halka verdiği hadis derslerinde *Câmi 'ü's-sağîr*'i esas almakla birlikte *Râmûzü 'l-ehâdis*'e de mürâcaat etmiş olmalıdır.

2. Kemâleddin Efendi Nakşbendiliğın Hâlidî kolunun mürîdânından olup Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî'nin de şeyhi Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî'nin (v. 1242/1827) halifelerinden Mahmud Sâminî Paluvî Efendi'nin (v. 1315/1898) Harput'a yerleşmiş en şöhretli halifesi İmam Efendi'ye (Osman Bedreddin Erzurumî, v. 1343/1924) intisâb etmiştir. İmam Efendi, Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî'nin talebelerinden Hacı Fehmi Efendi'den de ders almış bir mürşiddir. Kemâleddin Efendi'nin İmam Efendi'ye göndermiş olduğı bir mektuba İmam Efendi tarafından yazılan cevaptaki ibârelerden ve bu zâtın vefâtı münâsebetiyle Kemâleddin Efendi'nin yazdığı kıt'adan şeyh-mürîd irtibatı açıkça anlaşılmalıdır.²⁹ Kemâleddin Efendi'nin *Cerîde-i Süfiyye*'de yayımlanan tasavvufî yazıları ve büyük mutasavvıfların eserlerinden yaptığı manzum-mensur tercümeleer onun ehl-i tarîk bir âlim olduğunun bir başka önemli işâretidir. Gerek babası Abdülhamîd Hamdî Efendi'nin Kadiriyye tarikatının mürîdlerinden, İdrisiyye/ Şâzeliyye'nin ise mürşidlerinden olması,³⁰ gerek yaşadığı devrin Harput'unun canlı tasavvufî muhiti Kemâleddin Efendi'yi de bu halkanın içine zaten almıştır. Bunun yanında Kemâleddin Efendi'nin Abdullâh

hadis kitabıdır. Gümüşhânevî bu eserinin şerhini yapmış ve bu şerh *Levâmiu 'l-ukûl* adıyla beş cilt olarak yayımlanmıştır (İstanbul 1292). Eserde sahih hadisler yanında zayıf ve uydurma rivâyetler de bulunmaktadır. Kemâleddin Efendi'nin risâlesinde *Râmûzü 'l-ehâdis*'le ortak olan yirmi sekiz hadisin yirmi biri (% 75) zayıf yahut mevzû olup aşağıda tenkidli neşrin ilgili dipnotlarında işâret edilmiştir. (*Râmûzü 'l-ehâdis*'le ilgili geniş bilgi için bk. İrfan Gündüz, *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddin: Hayatı Eserleri Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı*, İstanbul [2013], s. 96-98; İbrahim Hatipoğlu, "*Râmûzü 'l-ehâdis*", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 454-455.)

28 *Hadîs-i Erbaîn* risâlesindeki hadislerin tamamı *Câmi 'ü 'l-ehâdis*'te de bulunmakla beraber bu eser Kemâleddin Efendi'den sonra cem ve telif edildiğı için onu zikretmedik.

29 bk. İmam Efendi, *Gülzâr-ı Sâminî: Mektûbât*, İstanbul 2006, I, 634-651; a.g.e., II, 690.

30 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, I, 288; Ahmed Hilmî, "Fâzıl-ı Şehir Abdülhamîd Hamdî Efendi Rahmetullâh", *Cerîde-i Süfiyye*, XXIV/7 (İstanbul 1330), s. 6-7; İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, II, 160.

ed-Dihlevî (v. 1240/1824) tarafından halifesi Hâlid el-Bağdâdî'ye yazılmış olan Farsça mektubu tercüme ederek *Ceride-i Süfiyye*'de övgü dolu bir girişten sonra yayımlaması,³¹ yine aynı mecmuada Hâlid el-Bağdâdî'nin Akkâ vâlisi Abdullâh Paşa'ya yazdığı Arapça mektubun tercümesini yayımlaması³² Mahmud Sâmîni Efendi'yi (v. 1315/1898) medih sadedinde yazdığı şiirler³³ husûsen Nakşî-Hâlidî çizgiyle olan alenî irtibatını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu bakımdan Kemâleddin Efendi'nin hadislerin büyük çoğunluğunu müntesibi olduğu tarikatın o devirde en tanınmış şeyhlerinden sayılan Gümüşhanevî'nin Anadolu'nun en ücrâ köşelerine kadar yayılarak³⁴ “uzak-yakın bütün bölge ilim adamlarının el kitabı hüviyetini kazanan”³⁵ *Râmûzü'l-ehâdis*'inden seçmiş olması ihtimâlini gözardı etmemek gerekir.

3. Kemâleddin Efendi'nin babası Abdülhamîd Hamdî Efendi “tarikaten Nakşebendî” olsa da “meşreben Şâzelî” olan³⁶ Gümüşhanevî gibi hem ehl-i tarîk bir zât hem de yine onun gibi büyük bir âlim ve meşhur bir müderristir. Harput'tan İstanbul'a geldiği vakitler devlet ricâli yanında İstanbul'un ilim ve irfân erbabını da muhakkak ziyâret ettiği, “bunların her birinin nezdinde ayrı ayrı hüsn-i kabul ve ihtirâm gördüğü” kaynaklarda yer almaktadır.³⁷ Hamdî Efendi'nin ziyâretlerinde bulunduğu ve tanıştığı zevât arasında Gümüşhanevî'nin de olması kuvvetle muhtemeldir.³⁸ Dolayısıyla Kemâleddin Efendi'nin İmam Efendi'nin yanısıra babası vâsıtası ile de Gümüşhanevî'den haberdâr olması ve hadis hocalığı esnasında hazırladığı risâlesinde onun şöhretli eserindeki hadislere geniş yer ayırması mümkündür.³⁹

Kenzü'l-ummâl'in Süyûtî'nin eserlerinin derlemesi olduğu, bu eserlerin *Râmûzü'l-ehâdis*'in de en önemli kaynağını teşkil ettiği⁴⁰ göz önüne alındığında Kemâleddin Efendi'nin temel kaynağının özellikle fezâil, mevâiz, terğîb ve terhîbe dâir zayıf, hattâ mevzû rivâyetlere yer vermekten kaçınmayan Süyûtî⁴¹ olduğu görülecektir. Ne var ki bu durum netice itibariyle *Hadis-i Erbaîn* risâlesinin dörtte üçünün zayıf ve uydurma rivâyetlerden oluşmasına sebebiyet vermiştir. Süyûtî bu kırk hadisin sıhhat dereceleriyle ilgili bilgi vermese de münekkid muhaddislerin ve muhakkik âlimlerin söz konusu hadislerle ilgili tespitlerini incelediğimizde bunların otuz kadarının zayıf, çok zayıf ve mevzû hadis olarak tavsif edildiğini, geriye kalan yalnızca on civarındaki hadisin hasen-garîb, hasen ve sahih olarak sınıflandırıldığını görmüş bulunuyoruz.⁴²

31 bk. “Bir Nâme-i Belîğ”, *Ceride-i Süfiyye*, XXIV/8 (İstanbul 1330), s. 8-9.

32 “Bir Nâme-i Belîğ-i Hakâik-ihativâ”, *Ceride-i Süfiyye*, XXIV/19 (İstanbul 1330), s. 3-4.

33 *Ceride-i Süfiyye*, XXIV/10 (İstanbul 1330), s. 8; İmam Efendi, *Gülzâr-ı Sâmîni: Mektûbât*, İstanbul 2006, II, 694.

34 İbrahim Hatipoğlu, “Râmûzü'l-ehâdis”, *DİA*, XXXIV, 455.

35 Mehmed Zâhid Kevserî'den naklen İrfan Gündüz, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddîn*, s. 86.

36 a.g.e., s. 44.

37 bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 532; İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, II, 159.

38 Gümüşhanevî Hazretleri kendisi de Nakşî-Hâlidî olan İbnülemin Mahmud Kemâl İnal'ın büyük annesi Havva Seher Hanım'la evlenmiştir (Hüseyn Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* [haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz], İstanbul 2006, II, 378). İbnülemin Bey'in babası Mevlvî-Nakşî Mehmed Emin Paşa ile Abdülhamid Hamdî samimi dosturlar ve bu dostluk Kemâleddin Efendi ile İbnülemin Bey arasında da devam etmiştir. Diğer imkânları hesâba katmasak bile bu samimi dostluğa binâen Emin Paşa'nın Abdülhamid Hamdî Efendi'yi Gümüşhanevî ile tanıştırmaya çalışmış olması mümkündür.

39 Ahmed Hilmi *Ceride-i Süfiyye*'de “Tezâkir-i Ebrâr” üst başlığıyla bazı ilim ve tarikat büyüklerinin terceme-i hâllerini tefrika etmiştir. Bu tefrikanın 16. sırasında Kemâleddin Efendi'nin dedesi Ömer Naîmî Efendi, 17'de babası Abdülhamid Hamdî Efendi, 18'de ise Gümüşhanevî Hazretleri'nin gelmesi, bu yazının altına da Kemâleddin Efendi'nin Hâlid el-Bağdâdî'ye yazılmış mektubun yukarıda bahsettiğimiz tercümesinin yer alması ilginç bir tesâdüf olarak dikkatimizi çekti. (bk. *Ceride-i Süfiyye*, XXIV/7, s. 6-7; XXIV/8, s. 6-8.)

40 İbrahim Hatipoğlu, “Râmûzü'l-ehâdis”, XXXIV, 455.

41 bk. Halit Özkan, “Süyûtî”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 190.

42 Hadislerin sıhhat dereceleriyle ilgili tam sayı verememizin sebebi bazı hadisler için hem zayıf hem de sahih kay-

6. Hadîs-i Erbaîn Risâlesi'nin Nüshaları ve Şekil Hususiyetleri

Risâlenin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde olmak üzere tespit edebildiğimiz iki yazma nüshası bulunmaktadır.

a. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası (İÜ)

Kütüphanenin Türkçe Yazmalar Bölümü'nde 10509 numara ile kayıtlı olan bu nüsha 23 varaklık, siyah mukavva ile ciltlenmiş çizgili bir defterin 1^a-14^a varakları arasında bulunmaktadır. Defter'in zahriyesinde "İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kütübhânesi" mührü vardır. Mührün içine eserin tasnif numarası olarak "3059" rakamı yazılmıştır.⁴³ Defter'in 15^b-22^a varakları arasında ise Kemâleddin Harputî Efendi'nin dedesi Ömer Naîmî Efendi'nin (v. 1299/1882) Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey (v. 1275/1859) için yazdığı on fasıllık *Dürrer* adlı Arapça bir kasidesi bulunmaktadır.

Hadis metinlerinin harekeli nesih, açıklamaların ise rık'a ile yazılı olduğu *Hadîs-i Erbaîn*'in müstensihî belli olmasa da eseri bizzat Kemâleddin Efendi'nin yazıp İbnülemin'e takdim ettiği ihtimalini uzak tutmamak gerekir. Zira İbnülemin ile Kemâleddin Efendi arasında samimi bir dostluk vardır. Kemâleddin Efendi İbnülemin'in bazı şiirlerini tahmîs etmiş,⁴⁴ İbnülemin de Kemâleddin Efendi'nin *Kasîde-i Münferice'nin Tahmîsiyle Berâber Türkçe Şerhi* adlı eserine (Ma'mûretü'l-'azîz 1317) medihlerle dolu bir takrîz yazmıştır.

Eser siyah mürekkeple yazılmış, hadis başlıkları tırnak içine alınmıştır. Defterin eb'adı 204x144 mm.dir, satır sayısı düzensizdir. Hadislerin numaraları rakamla değil, harflerle ve Arapça olarak kaydedilmiştir ("el-Ĥadîşü'l-Ĥâmis" gibi). Ankara Üniversitesi nüshasına göre daha tertipli hazırlanmış olan bu nüsha tamir görmesine rağmen yıpranmış durumdadır. Nüshanın 10. varağı kopmuştur, ancak varak defterin içinde bulunmaktadır.

b. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Nüshası (AÜ)

Bu nüsha Mustafa Con Koleksiyonu'nda bulunup, A 396 numara ile kayıtlıdır. Eser 19 varaklık bir çizgili defterin 1^a-14^a varakları arasında bulunmaktadır, defterin bundan sonraki kısmı boştur. Eb'adı 203x136 mm. olan defter tamir görmüş olup, iki ayrı kırk hadis ile birleştirilerek bir mecmua içerisine konmuştur. Sonradan oluşturulan bu mecmuanın kapağı kırmızı mukavvadır. Üstünde *Ĥadîş-i Erba'in Tercemesi Harputî MuĤammed Kemâleddîn / Manzûm Yeñi Ĥadîş-i Erba'in Tercemesi* başlığı vardır. Mecmuanın zahriyesinde iki yerde Ankara Tarih Dil Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi damgası, A 396, 469557 kaydı, 18.9.1944 tarihi ve eski harflerle yazılı "Conoğullarından Mustafa Nâzım Havza 1239" vakıf mührü bulunmaktadır.

Mecmua'nın 20^a-23^b varakları arasında Vahdetî Osman Efendi'nin (v. 1135/1722) manzum *Ĥadis-i Erbaîn*'i, 24^a-27^a varakları arasında da Selâmî'nin (v.?) 1119/1707'de Farsça olarak yazdığı manzum *Ĥadis-i Erbaîn* bulunmaktadır.

dının bulunmuş olmasıdır. Muhakkiklerin tespitlerini tenkidli neşirde ilgili hadisin dipnotuna kaydettik.

43 Defterin zahriyesindeki mührü rağmen eserin neden İbnülemin Koleksiyonu dışında bırakılıp Türkçe Yazmalar Bölümü'ne kaydedildiği kütüphane memurlarınca da bilinmemektedir.

44 bk. Hazîne-i Fünûn, III/17 (28 Rebiülâhîr 1313), s. 138-139; a.g.e., III/19 (12 Cemâziyelevvel 1313), s. 151.

Mecmuadaki Kemâleddin Efendi nüshasının hadis metinleri harekeli nesih, tercüme ve açıklama kısımları rık'a ile yazılmıştır. Satır sayısı düzensizdir. Defterde yalnızca siyah mürekkep kullanılmış, hadis başlıkları kâh bir önceki hadisin bittiği yere kâh yeni bir satıra yazılmıştır. Kim tarafından yazıldığı belli olmayan bu nüshada iki hadis atlanmış olup toplam otuz sekiz hadis bulunmaktadır.⁴⁵ Nüshada varak numaraları hem eski rakam hem de bugünkü rakamlarla belirlenmiştir. Eski rakamlar sayfa sayısını esas alırken bugünkü rakamlar varak sayısına göre yazılmıştır. Nüsha reddâdelidir. Sebeb-i te'lifin yazıldığı baş kısım kurşun kalemle özensizce çizilmiş bir zencirek içine alınmıştır (vr. 1^a). Nüshanın mukaddime kısmının üstünde de yine kurşun kalemle acemice çizilmiş bir ser-levha bulunmaktadır (vr. 1^b).

7. Eserin Tenkidli Neşrinde Takip Edilen Usûl

Tam transkripsiyon uygulayarak ve metin tamiri yaparak oluşturduğumuz tenkidli neşirde eksiksiz ve daha özenli hazırlanmış olması sebebiyle İÜ nüshasını esas aldık. Ancak hatalı hareke, eksik harf/kelime vb. durumlarda AÜ nüshasını göz önünde bulundurduk. Bununla birlikte risâledeki hadislerin mümkün olduğunca en eski me'hazlarına ulaşarak karşılaştırmalar yaptık, yanlış okumaları belirledik, tenkidli neşre metinlerin doğru şekillerini yazdık. Harputî'nin harf, hareke ve kelime hatalarını ise dipnotlara koyduk. Böylece hadis-i şeriflerin doğru bir şekilde okunup anlaşılmasını sağlamaya çalıştık.

Hadislerin kaynaklarını belirtirken Kemâleddin Efendi'nin seçtiği metinle lafzen birebir örtüşen eserleri önceledik, lafız farklılıkları olanları sonraya bıraktık. İlgili eserlere muhakkik, cilt, sayfa ve hadis numaraları ile atıflarda bulunduğumuz için sened zincirlerini uzun uzadıya yazmadık, yalnızca ilk ravileri belirttik.

Hadîs-i Erbaîn'in ana kaynağını Süyûtî'nin eserleri olarak belirlediğimiz için muhakkik muhaddislerin bu eserlerdeki hadislerin rivâyet zinciri ve sıhhat dereceleri ile ilgili yapmış oldukları değerlendirmelerden istifâde ettik. Bu sebeple hem Süyûtî'nin üç büyük hadis kitabının cem', telif ve tahkikinden oluşturulan *Kenzü'l-ummâl*'e, hem *Câmiü'l-ehâdis*'e, hem Süyûtî'nin *Câmiü's-sağîr*'inin şerhi mahiyetinde olan Münâvî'nin (v. 1031/1622) *Fezû'l-kadîr*'ine dipnotlarda yer verdik.

Gümüşhânevî'nin *Râmûzü'l-ehâdis*'i temel kaynak olmamasına rağmen Kemâleddin Efendi'nin bu eserden büyük ölçüde istifâde ettiğine dair düşüncemizi delillendirmek bakımından ilgili dipnotlara bu kitabı da son eser olarak kaydettik.

Nüshaların varak numaralarını köşeli parantez içinde belirttik. Hadislerin kaynaklarına dair dipnotları da köşeli parantez içine o hadisin numarasını kaydederek oluşturduk.

8. Sonuç

Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşamış olan Harput ulemâsının mühim simâlarından müderris ve müftü Mehmed Kemâleddin Efendi'nin *Rekâik: Hadîs-i Erbaîn*'i gerek hocaefendilerin medreselerde okuttukları kitaplardan gerekse Osmanlı kültür hayatının son numûnelerinden olması hasebiyle üzerinde durulması gereken eserlerden biridir. Ancak kırk hadis sâhasında yapılan modern çalışmaların bir kısmında son devir Osmanlı te'lifâtına örnek

⁴⁵ Dibâcedeki “مَنْ حَفِظَ عَلَيَّ أُتِيَ...” hadisi toplama dâhil değildir.

olarak bu eser zikredilmesine rağmen nüshalarından, muhtevâsından, âkîbetinden bugüne kadar bahsedilmemişti. Eserin yazma nüshalarını tespit ederek tenkidli neşrini hazırladığımız, şekil husûsiyetlerini ve muhtevâsını incelediğimiz, hadislerinin tahririni yaptığımız bu makale ile Türk-İslâm kültür ve edebiyâtına mütevâzî bir katkıda bulunmayı ümit ediyoruz.

9. *Hadîs-i Erbaîn* Risâlesinin Tenkidli Neşri ⁴⁶

[1^a İÜ, 1^a AÜ]

Rekâ'ik

Mülgâ Harput Dârü'l-hilâfe'si kısım-ı 'âlisi müderrisi olduğum sırada ikinci şahn sınıfı talebesine tadrîs edilmek üzere ahlâkın mesâvîsinden tenfir ve mehâsinine teşvîk ile âhirete terğîb hakkında vârid olan rikâk-ı âşâr-ı mübârekeden toplamış olduğum kırk hadîs-i şerîf bu kere her biriniñ zîrine muhtaşar birer tercüme de 'ilâve edilerek şu şûrete ifrâğ edilmiştir.

[1^b İÜ, 1^b AÜ]

Ve bihi'l-'avn

Cenâb-ı Allâh'a çok hamd ü şükr⁴⁷ ederim ki bu 'abd-i 'âcizi de ni'met-i celîle-i İslâmiyye'ye mazhariyyetle ehlü's-sünnet ve'l-cemâ'at fırka-i nâciyesine müntesib ve Resûl-i Ekrem'i habîb-i edîb-i a'zamı olan seyidü'l-enbiyâ Muhammedü'l-Muhtafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine ve bütün aşhâb-ı kirâm [2^a AÜ] ve âl ü evlâd-ı 'ızâmına cân u gönülden cidden mâ'il ü muhâbbet-i yâr etmiştir.

Binâ'en-'aleyh mahzâ ni'met-i mu'azzama-i müşârün ileyhâya teşekküren bu kere “**Men hafıza 'alâ ümmeti erba'ine hadîsen be'aşehullâhu yevme'l-kıyâmeti fi zümreti'l-fukahâ**” hadîs-i şerîfiyle mervî ve meşhûr olan teşvîk ve terğîb-i Hazret-i Risâletpenâhî üzere kütüb-i ehâdîs-i şihâhda gördüğüm ehâdîs-i nebevîyye ve kudsiyyeniñ müfredât, sünâ'ıyyât, sülâşıyyât, rubâ'ıyyât, humâsiyyât, sūdâsiyyât, sübâ'ıyyât, sümâniyyât, tūsâ'ıyyât, 'uşâriyyât kısmından ihtîşâren senedât ve rüvvâtı tayy edilüp terğîb ve terhîbe [2^a İÜ] dâ'ir iktibâs ve ihrâc eylediğim iş bu *Hadîs-i Erba'in* ref'-i nazargâh-ı muhtâlî'in kılınmıştır.

1337 [1918-1919]

Harputî Kemâleddîn

[2^b İÜ, 2^b AÜ]

46 Hadîs-i şerîflerin tahririnde kıymetli yardımlarını gördüğüm kardeşim Yahya Karataş'a ve risâlenin Ankara Üniverstesi nüshasına ulaşmamı sağlayan kardeşim İbrahim Karataş'a teşekkür ederim.

47 şükr: teşekkür (AÜ)

el-Ḥadîşü'l-erba'în

Ve mine'llâhi't-tevfîk

Bismillâhirrahmânirrahîm

Mine'l-müfredât

[1] el-Ḥadîşü'l-evvel:

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَعَزَّ أَمْرُ اللَّهِ، يُعَزُّكَ اللَّهُ

Allâh'ın emrini bi'l-ımtiṣâl 'azîz et ki Cenâb-ı Allâh da seni 'azîz eyleye.

[2] Ve'l-ḥadîşü'sânî:

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَحْضِرْ كَثِيرًا، وَمَنْ يَعْمَلْ بِهِ قَلِيلًا

Ḥayr çokdur, onu işleyen azdır.⁴⁸

[3] Ve'l-ḥadîşü'sâliş:

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَهْلُ شُغْلِ اللَّهِ فِي الدُّنْيَا هُمْ أَهْلُ شُغْلِ اللَّهِ فِي الْآخِرَةِ، وَأَهْلُ شُغْلِ
أَنْفُسِهِمْ فِي الدُّنْيَا هُمْ أَهْلُ شُغْلِ أَنْفُسِهِمْ فِي الْآخِرَةِ

[1] Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferrâ, *Şerhu's-sünne* (thk. Züheyr eş-Şâviş- Şuayb el-Arnâvut), Beyrut 1983, XIV, 325; Deylemî, Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye, *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb* (thk. es-Sâid b. Besyûni Zağlûl), Beyrut 1986, V, 354 (hadis nr. 8416); Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *Câmi'u'l-ehâdis* (thk. Abbas Ahmed Sakr-Ahmed Abdülcevdâd), ty, yy, I, 633 (hadis nr. 3289); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 777 (hadis nr. 43063); Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcülârifin b. Ali, *Fezû'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr* (thk. Hamdî ed-Demirdaş Muhammed), Mekke 1998, II, 1105 (hadis nr. 1156); Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâüddîn, *Râmûzü'l-ehâdis*, İstanbul 1275, s. 74. Ebû Ümâme'den rivâyet edilen bu hadis kaynaklarda Hasan Basrî'nin sözü (maktû' hadis) olarak kayıtlı olup mevzûdur.

[2] Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık el-Atîkî, *el-Bahrü'z-zehhâr* (Müsnedü'l-Bezzâr) (thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh), Medine 1994, VI, 358-359 (hadis nr. 2405); Beyhakî Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, *el-Câmi' li Şu'abi'l-ıimân* (thk. Saîd b. Besyûni Zağlûl), Beyrut 1990, VI, 129 (hadis nr. 7700); Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb el-Lahmî, *el-Mu'cemü'l-ıvsat* (thk. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân), Riyâd 1995, VI, 283 (hadis nr. 5604); Heysemî, Ebû'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, *Mecma'u'l-Bahreyn fi zevâidi'l-mu'cemeyn* (thk. Abdülkuddûs b. Muhammed Nezîr), Riyâd 1992, I, 187-188 (hadis nr. 189); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, IV, 119 (hadis nr. 11955); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 777 (hadis nr. 43066); Münâvî, *Fezû'l-kadîr*, VI, 3210 (hadis nr. 4153); Aclûnî, *Kesfü'l-hafâ*, I, 477 (hadis nr. 1268). Abdullâh b. Amr'dan rivâyet edilen hadis merfû olup zayıftır.

48 AÜ nüshasında bu hadis atlanmış, yerine 3. hadis "Ve'l-ḥadîşü'sânî" başlığıyla yazılmış, sonra da dördüncü hadise geçilmiştir.

[3] Deylemî, *el-Firdevs*, I, 410-411 (hadis nr. 1660); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, III, 292 (hadis nr. 8918); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 776 (hadis nr. 43054); Münâvî, *Fezû'l-kadîr*, V, 2343 (hadis nr. 2771); Gümüşhanevî, *Râmûzü'l-ehâdis*, s. 155. Ebû Hureyre'den rivâyet edilen bu hadis merfû olup bazı hadis âlimlerin göre zayıf, bazılarına göre mevzûdur.

[3^a İÜ]

Dünyâda Allâh'ın şughl ve zikri ehli olan âhîretde de yine o şughlun ehlidir. Dünyâda nefislerinin şughl ve derdi ehli olanlar dağı âhîretde 'aynı şûretle mezkûr meşğûliyet ehlidirler.

[4] Ve'l-ḥadîsü'r-râbi'

[3^a AÜ]

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: الْبِرُّ لَا يَبْلَى، وَالدُّنْبُ لَا يَنْسَى، وَالِدَيَّانُ لَا يَمُوتُ، إِعْمَلْ مَا شِئْتَ كَمَا تَدِينُ تُدَانُ

İyilik çürümez ve maḥv olmaz.⁴⁹ Günâh unutulmaz.⁵⁰ Mücâzât edecek zât ölmez. Dilediğîn işle. Yapacağîn bâ'îş-i mücâzât olacak⁵¹ mu'âmele gibi sen de mücâzât olursuñ.

[5] Ve'l-ḥadîsü'l-ḥâmis

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ آتَرَ مَحَبَّةَ اللَّهِ عَلَى مَحَبَّةِ النَّاسِ كَفَاهُ اللَّهُ مُؤَنَّةَ النَّاسِ⁵²

Allâh'a muḥabbeti nâsîñ muḥabbetine terciḥ edeniñ nâsa olan ihtiyâc ve külfetine [3^b İÜ] Cenâb-ı Allâh kifâyet eder.

Mine's'sünâ'ıyyât

[6] el-Ḥadîsü's-sâdis

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ سَرَهُ أَنْ يُزْحَرَخَ عَنِ النَّارِ وَيَدْخُلَ الْجَنَّةَ فَلَتَاتِهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَلَيَاتِ إِلَى النَّاسِ بِمَا يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى إِلَيْهِ⁵³

[4] Abdürrezzâk es-San'anî, *el-Musannef* (thk. Habîbürrahmân A'zamî), Beyrut 1983, XI, 179 (hadis nr. 20262); Deylemî, *el-Firdevs*, II, 33 (hadis nr. 2203); İbn Adıyy el-Cürcânî, Ebü Ahmed Abdillâh, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, Beyrut 1985, VI, 2168; Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, III, 545 (hadis nr. 10121); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 3 (hadis nr. 43672); Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, V, 2623 (hadis nr. 3199); Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 336 (hadis nr. 902); Aliyyü'l-kârî, Ebü'l-Hasen Nüreddin Ali b. Sultân Muhammed, *Şerhu Müsned-i Ebi Hanîfe*, Beyrut 1985, s. 194; Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 194. Abdullâh b. Ömer ve Ebü Kılâbe Abdullâh b. Zeyd'den rivâyet edilen hadis mürsel olup zayıftır.

49 İÜ'de "ve maḥv olmaz" ibâresi yok.

50 AÜ'de "unutulmaz" kelimesinde "ن" unutulmuş, kelime "udulmaz" şeklinde okunuyor.

51 olacak: olan (AÜ)

[5] Kuzâî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer, *Müsne'dü's-şihâb* (thk. Hamdî Abdülmecid Selefî), Beyrut 1986, I, 275 (hadis nr. 311/447); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, VI, 264 (hadis nr. 21321); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 790 (hadis nr. 43128); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 395. Aynı mânâyı destekleyen başka hadisler için bk. et-Tirmizî, Ebü İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *el-Câmi'u'l-kebir: Sünenü'l-Tirmizî* (thk. Beşşâr Avvad Ma'rûf), Beyrut 1998, IV, 213-214 (hadis nr. 2414); İbn Hibbân, Ebü Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büştî et-Temîmî, *Sahîhu Ibn Hibbân* (thk. Şuayb el-Arnâvut), Beyrut 1987, I, 247 (hadis nr. 276). Hz. Âişe'den rivâyet edilen hadis sahihtir.

52 "مؤنة الناس" ibâresi her iki nüshada "مؤنة الناس" şeklinde harekelenmiştir.

[6] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-ıvsat*, V, 372 (hadis nr. 4738); Heysemî, *Mecma'u'l-Bahreyn fî zevâidi'l-mu'cemeyn*, V, 196

[3^b AÜ]

Âteşden uzak olmak cennete girmekle sevinmek isteyenî⁵⁴ ölümü kendisine lâ ilâhe illallâh Muḥammedün resûlullâh diye şehâdet ettiği hâlde gelsin ve kendiyeye yapılmasını sevdiği mu'âmeleyi nâsa yapsın.

[7] ve'l-Ḥadîş'ü's-sâbi'

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَوْصِيكَ بِصِدْقِ الْحَدِيثِ، وَحِفْظِ الْجَارِ

Doğru söylemegi, komşu hakkına ri'âyeti saña tavsiye ederim.

[8] ve'l-Ḥadîş'ü's-şâmin

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَقِلَّ مِنَ الذُّنُوبِ يَهْنُ عَلَيْكَ الْمَوْتُ، وَأَقِلَّ مِنَ الدَّيْنِ تَعِشْ حُرًّا⁵⁵

[4^a İÜ]

Günâhları azalt ki ölümün kolaylaşsın. Borcu azalt ki hür yaşayasın.

[4^a AÜ]

[9] ve'l-Ḥadîş'ü't-tâsi'

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ ثِنْتَانِ مَنْ وَقَاهُ اللَّهُ شَرَّهُمَا دَخَلَ الْجَنَّةَ، مَا بَيْنَ

حَلْبِيهِ، وَمَا بَيْنَ رَجْلَيْهِ⁵⁶

(hadis nr. 2909); Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullâh b. İshak İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, Kahire 1974, IV, 122; Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, VI, 402 (hadis nr. 22065); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, I, 58 (hadis nr. 188); a.g.e., XV, 806-807 (hadis nr. 43206). Bazı lafızları değişik olarak bk. Beyhakî, *el-Câmi' li Şu'abi'l-imân*, VII, 500 (hadis nr. 11126). Abdullâh b. Amr b. el-Âs'dan rivâyet edilen hadis merfû olup sahihtir.

53 قُلَّتَابِيهِ : قُلَّتَابِيهِ (AÜ); "هُوَ يَشْهَدُ أَنْ" kısmı İÜ'de "şahh" kaydıyla derkenâr olarak sonradan ilâve edilmiş.

54 İsteyeniñ: isteyen (AÜ)

[7] Harâitü, Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Sehl Samerri, *Mekârimü'l-ahlâk ve me'âlîhâ ve mahmûdî tarâikihâ* (thk. Eymen Abdülcâbir el-Buheyrî), Kahire 1999, s. 100 (hadis nr. 266); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, III, 272 (hadis nr. 8822); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 804 (hadis nr. 43195). Muaz b. Cebel'den rivâyet edilen hadis merfû olup bu lafızla zayıftır.

[8] Beyhakî, *el-Câmi' li Şu'abi'l-imân*, IV, 404 (hadis nr. 5557); İbnü'l-A'râbî, Ebû Sa'îd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd b. Bişr, *Kitâbü'l-mu'cem* (thk. Abdülmuhsin b. İbrâhim b. Ahmed el-Hüseynî), Riyad 1997, s. 501 (hadis nr. 973); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, I, 712 (hadis nr. 3755); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 21 (hadis nr. 43756); Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, III, 1258 (hadis nr. 1358); Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 185 (hadis nr. 491). Hadis bazı değişikliklerle Kuzâî'de de mevcuttur: *Müsnedü's-şihâb*, I, 370-371 (hadis nr. 411/638). Abdullâh b. Ömer'den rivâyet edilen bu hadis merfû olup mevzûdür.

55 يَهْنُ : يَهْنُ (İÜ, AÜ)

[9] İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. İbrâhim, *Müsnedü İbn Ebî Şeybe* (thk. Âdil b. Yûsuf el-Gazavî-Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî), Riyad 1997, II, 408 (hadis nr. 932); Gümüşşanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 185. Bu hadis bazı lafız farklılıklarıyla birçok kaynaktan bulunmaktadır. Bir kısmı için bk. Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebir: Sünenü'l-Tirmizî*, IV, 210 (hadis nr. 2409); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, I, 115 (hadis nr. 466); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 800-801 (hadis nr. 43178). Hadisin uzun rivâyeti için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire 1995, XVI, 513 (hadis nr. 22960); Heysemî, *Mecmaü'z-zevâid ve menbaü'l-fevâid*, Beyrut 1968, X, 298. Hadis Temîm b. Yezîd tarafından bilinmeyen bir sahâbiden rivâyet edilmiştir. Tirmizî'deki hadis ise Ebû Hureyre'den menkûldür. Merfû olan hadis Kemâleddin Efendi'nin de eserine aldığı *Müsned*'deki lafızla sahih, *Sünen*'deki rivâyetle hasen-garîbitir.

56 ثِنْتَانِ : ثِنْتَانِ (İÜ, AÜ)

Ey nâs! İki şey'in şerrinden bir kimseyi Allâh şaklırsa cennete o girer. İki çeñesiniñ, iki ayağıniñ arasındaki, ya'nî dili ve ferci.

[10] ve'l-Ĥadîşü'l'âşir

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: ثَلَاثٌ بِحُسْنِ الْكَلَامِ، وَيَبْدُلِ السَّلَامِ⁵⁷

Güzel söz söylemege, çokça selâm vermege mülâzemet et.

[4^b İÜ]

Mine's-ş-şülâşiyât

[11] el-Ĥadîşü'l-ĥâdî 'aşer

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: ثَلَاثٌ مِنْ تَمَامِ الصَّلَاةِ: إِسْبَاغُ الوُضُوءِ، وَعَدْلُ الصَّفِّ، وَالِإِقْتِدَاءُ بِالْإِمَامِ

Üç şey namâzıñ tamâmındandır. Âbedeşte eksik bırakmamak, şaffı düzeltmek, imâma uymak.

[4^b AÜ]

[12] ve'l-Ĥadîşü's-şânî 'aşer

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: ثَلَاثٌ يُدْرِكُ بِهِنَّ الْعَبْدُ رَغَائِبَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ: الصَّبْرُ عَلَى الْبَلَاءِ، وَالرِّضَا بِالْقَضَاءِ، وَالِدُّعَاءُ فِي الرَّحَاءِ⁵⁸

Bir ĥul dünyâ ve âĥiretçe istenilecek şeylere üç şeyle yetişir: Belâya şabır, ĥazâyâ rızâ, geniş zamânlarda du'â.

[10] Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 802 (hadis nr. 43188). Hadis bazı lafız değışiklikleri ile bir çok kaynakta yer almaktadır. Bir kısmı için bk. Kuzâî, *Müsnedü's-ş-şihâb*, II, 180-181 (hadis nr. 722/1140); Harâitî, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 63 (hadis nr. 146); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, IV, 536 (hadis nr. 14224, 14227); Münâvî, *Fezrü'l-kadir*, VIII, 3996 (hadis nr. 5499); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 317. Hadisin ziyâdeli rivâyeti için bk. İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, I, 356-357 (hadis nr. 490). Mikdâm b. Şureyh b. Hânî'den rivâyet edilen hadis İbn Hibbân'a göre hasen, Kuzâî'ye göre sahihtir.

57 (AÜ) عَلَيْكُمْ :

[11] Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, III, 669 (hadis nr. 10772); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 812 (hadis nr. 43230); Münâvî, *Fezrü'l-kadir*, V, 2773 (hadis nr. 3442); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 264. Zeyd b. Eslem'den rivâyet edilen bu mürsel hadis zayıftır.

[12] Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Siciştânî el-Ezdî, *Kitâbü'z-zühd* (thk. Ebû Temîm Muhammed- Ebû Bilâl Ğanim), Kahire 1993, s. 337 (hadis nr. 407); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, III, 678 (hadis nr. 10812); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 808 (hadis nr. 43211); Münâvî, *Fezrü'l-kadir*, VI, 2806 (hadis nr. 3489); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 263. İmrân b. Husayn'dan rivâyet edilen hadis merfû olup zayıftır.

58 (AÜ) عَلِي الْقَضَاءِ : بِالْقَضَاءِ (AÜ), وَالرِّضَا (AÜ).

[13] ve'l-Ḥadîşü's-şâliş 'aşer

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ أَظْلَهُ اللَّهُ تَحْتَ عَرْشِهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ : الْوُضُوءُ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَالْمَشْيُ إِلَى الْمَسَاجِدِ فِي الظُّلْمِ، وَإِطْعَامُ الْجَائِعِ

[5^a İÜ]

Üç şey kendisinde bulunana Cenâb-ı Allâh 'arşının gölgesinden başka gölge olmayan günde 'arş altında gölgelendirir: Nefsine⁵⁹ ağır gelecek zamânlarda âbdeşt almak, karanlıklarda yürüyerek mescidlere gitmek, aç a yemek yedirmek.

[14] ve'l-Ḥadîşü'r-râbi' 'aşer[5^a AÜ]

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: ثَلَاثٌ مِنْ أَخْلَاقِ الْإِيمَانِ: مَنْ إِذَا غَضِبَ لَمْ يَدْخُلْهُ غَضَبُهُ فِي بَاطِلٍ، وَمَنْ إِذَا رَضِيَ لَمْ يُخْرِجْهُ رِضَاهُ مِنْ حَقِّ، وَمَنْ إِذَا قَدَرَ لَمْ يَتَعَاطَ مَا لَيْسَ لَهُ

Üç şey îmânî ahlâkdandır:⁶⁰ Ğağablandıkda Ğağab ve ĥiddeti kendisini bâtıla şokmayanın, hoşnûd olduğda rızâsı kendiyi ĥađdan çıkartmayanın, gücü yetdikde kendisinin olmayan şey'i almayanın ahlâkı.

[5^b İÜ]**[15] ve'l-Ḥadîşü'l-ĥâmis 'aşer**

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: ثَلَاثٌ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صِرَافًا وَلَا عَدْلًا: عَاقٍ، وَمُنَافِقٍ، وَمُكَذِّبٍ بِالْقَدَرِ

Cenâb-ı Allâh kıyâmet günü üç kimseniñ farzını nâfilesini қаbül etmez: Anaya babaya 'aşî olanın, münâfıkın, kader-i ilâhîyi tekzîb edenin.

[13] Süyûtî, *Câmi 'u'l-ehâdis*, III, 672 (hadis nr. 10784); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 809-810 (hadis nr. 43219); Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, V, 2762-2763 (hadis nr. 3425); el-Askalânî, Ahmed b. Hacer, *el-Emâli'l-mutlaka* (thk. Hamdî b. Abdülmeccid es-Selefi), Beyrut 1995, s. 107-108. Câbir b. Abdullâh'tan rivâyet edilen bu merfû hadis çok zayıftır.

59 Nefsine: Nefse (AÜ)

[14] Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağır* (thk. Tefvik b. Abdullâh b. Mes'ûd el-Hâc ez-Zintânî), Riyad 2011, s. 136 (hadis nr. 164); Heysemî, *Meccma' u'l-Bahreyn fi zevâidi'l-mu'cemeyn*, IV, 106 (hadis nr. 2172); Süyûtî, *Câmi 'u'l-ehâdis*, III, 667 (hadis nr. 10762); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 811 (hadis nr. 43225); Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, V, 2766 (hadis nr. 3432); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 262. Enes b. Mâlik'den rivâyet edilen hadis merfû olup bazı hadis ulemâsına göre zayıf, bazılarına göre ise mevzûdur.

60 ahlâkdandır: ahlâkındandır (İÜ)

[15] Zehebî, Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Telhisu Kitâbi'l-ileli'l-mütenâhiye li'bni'l-Cevzi* (thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm b. Muhammed), Riyad 1998, s. 51 (hadis nr. 91). "مُنَافِقٌ" kelimesi "مُنَافِقٌ" olarak İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsim Ali b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimaşkı, *Târîhu Medineti Dimesk* (thk. Muhibbüddîn Ebî Saîd Ömer b. Ğarâme el-Amravî), Beyrut 1996, XLV, 395 (hadis nr. 9919); a.g.e., Beyrut 1997, LX, 264 (hadis nr. 12460); Süyûtî, *Câmi 'u'l-ehâdis*, III, 688 (hadis nr. 10861); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 32 (hadis nr. 43812); Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, VI, 2833-2834 (hadis nr. 3535). Ebû Ümâme'den rivâyet edilen hadis mevzûdur.

[5^b AÜ]

Mine'r-rubâ'iyât

[16] el-Ĥadîsü's-sâdis 'aşer

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَرْبَعٌ إِذَا كُنَّ فِيكَ فَلَا عَلَيْكَ مَا فَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا: صِدْقُ الْحَدِيثِ، وَحِفْظُ الْأَمَانَةِ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ، وَعِفَّةُ مَطْعَمٍ⁶¹

Toğru söz, emâneti şaklamak, güzel hûy, helâl ve pâk yiyecekden 'ibâret olarak dört şey sende olursa dünyevî başka şey seni fevt etse de be'is yokdur.

[17] ve'l-Ĥadîsü's-sâbi' 'aşer

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَرْبَعٌ مَنْ أُعْطِيَهُنَّ أُعْطِيَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ: لِسَانٌ ذَاكِرٌ، وَقَلْبٌ شَاكِرٌ، وَبَدَنٌ عَلَى الْبَلَاءِ صَابِرٌ، وَرَوْجَةٌ لَا تَبْغِيهِ خَوْفًا مِنْ نَفْسِهَا وَلَا مَالِهِ⁶²

[6^a İÜ]

Dört şey kendisine verilmiş olana dünyâ ve âhiretiñ hayrı verilmiş olur: Zîkr eden dil, şükr eyleyen kalb, belâyâ şabr eden beden, nefsini ve kocasınınñ mâlını muhâfazada kuşûrundan korqulmayacak zevce.

[6^a AÜ]

[18] ve'l-Ĥadîsü's-şâmin 'aşer

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَرْبَعٌ مِنَ الشَّقَاءِ: جُمُودُ الْعَيْنِ، وَقَسْوَةُ الْقَلْبِ، وَالْحَرِصُ، وَطَوْلُ الْأَمَلِ

[16] Süyûtî, *Câmi' u'l-ehâdis*, I, 526 (hadis nr. 2694); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 857 (hadis nr. 43413); Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, II, 907 (hadis nr. 912). Bazı lafız değişiklikleri ile Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 209-211 (hadis nr. 6652); Hâkim, Ebû Ahmed Muhammed b. Muhammed b. Ahmed en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Haydarâbâd 1334, IV, 314; Beyhakî, *el-Câmi' li Şu'abi'l-îmân*, IV, 205, 321 (hadis nr. 4801, 5257-5259); İbn Adıyy, *el-Kâmil*, I, 167; Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 68. Aynı lafızlarla İbn Abbâs'tan, lafız farklılıkları ile Abdullâh b. Amr'dan rivâyet edilen bu hadis merfû olup sahihtir.

61 عَفَّةٌ (AÜ) عَفَّةٌ

[17] Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 68. Ulaşabildiğimiz diğerkaynaklarda "خَوْفًا" kelimesi "خَوْنًا" olarak kayıttır. Bir kısmı için bk. Beyhakî, *el-Câmi' li Şu'abi'l-îmân*, IV, 104 (hadis nr. 4429); Heysemî, *Mecma'u'l-Bahreyn fi zevâidi'l-mu'cemeyn*, IV, 155-156 (hadis nr. 2249); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VIII, 103-104 (hadis nr. 7208); Süyûtî, *Câmi' u'l-ehâdis*, I, 533 (hadis nr. 2725); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 759 (hadis nr. 43416); Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, II, 913 (hadis nr. 918). İbn Abbâs'tan rivâyet edilen hadis merfû olup zayıftır.

62 خَيْرٌ : خَيْرٌ (İÜ, AÜ); يُعْطِيَهُنَّ : أُعْطِيَهُنَّ

[18] Hadis yukarıdaki lafızlarla Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir. Süyûtî, *Câmi' u'l-ehâdis*, I, 533 (hadis nr. 2728); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 67 (hadis nr. 43964); Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, II, 917 (hadis nr. 921). Bazı lafız farklılıkları ile ise Muhammed b. Vâsi'den mervîdir. bk. Beyhakî, *el-Câmi' li Şu'abi'l-îmân*, VII, 407 (hadis nr. 10783). Ayrıca bk. Bezzâr, *el-Bahrü'z-zehâr* (Müsnedü'l-Bezzâr), XIII, 87-88 (hadis nr. 6462); İbn Adıyy, *el-Kâmil*, III, 1099. Merfû olan hadis çok zayıf, hattâ bazı âlimlerce mevzûdur.

Dört şey şekâvet emâresidir: Göz tonuluğu, yürek perklîği, hârişlik, tûl-ı emel, ya'nî uzun ârzû ve ümîd.

[19] ve'l-Ḥadîşü't-tâsi' 'aşer

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَرْبَعٌ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَوْنُهُمْ: الْعَازِي، وَالْمُتَرَوِّجُ، وَالْمُكَاتَبُ، وَالْحَاجُّ

Va'di hasebiyle dört şaḥşa mu'âvenet Cenâb-ı Allâh'ın ḥaḳkıdır: Ğazâ [6^b İÜ] edene, evlenene, 'aḳd-i kitâbet yapan köleye, ḥacca gidene.

[20] ve'l-Ḥadîşü'l-'iştirûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَرْبَعٌ مِنَ الْجُفَاءِ: أَنْ يَبُولَ الرَّجُلُ قَائِمًا، أَوْ يُكْتَبِرَ مَسْحَ جَبْهَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَفْرُغَ مِنْ صَلَاتِهِ، أَوْ يَسْمَعَ الْمُؤَذِّنَ يُؤَذِّنُ فَلَا يَقُولُ مِثْلَ مَا يَقُولُ، أَوْ يُصَلِّيَ بِسَبِيلٍ مَنْ يَقْطَعُ صَلَاتَهُ⁶³

[6^b AÜ]

Dört şey cefâdan şayılr: Bir adamın ayakda tebevül etmesi, namâzdan fâriğ olmaḳsızın alınını⁶⁴ çok silmesi, ezân okuduğunu işidüp mü'ezziniñ söylediğiniñ mişlini⁶⁵ söylememesi, namâzını kesecek kimseniñ yolunda tûrup namâz kılması.

Mine'l-ḥumâsiyyât

[21] el-Ḥadîşü'l-ḥâdî ve'l-'iştirûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: خَمْسٌ مِنَ الْعِبَادَةِ: قِلَّةُ الطَّعْمِ، وَالْقُعُودُ فِي الْمَسَاجِدِ، وَالنَّظَرُ إِلَى

[19] Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, I, 530 (hadis nr. 2710); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 858 (hadis nr. 43414); Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, II, 909 (hadis nr. 914). Muhtevâ bakımından benzer hadisler için bk. Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebir: Sünenü'l-Tirmizî*, III, 288 (hadis nr. 1655); İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sünen* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki), Kahire 1975, II, 841-842 (hadis nr. 2518); en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, *es-Sünenü'l-kübrâ* (thk. Abdülğaffâr Süleymân el-Bündâri-Ebû Abdillâh Seyyid b. Kesrevî b. Hasan), Beyrut 1991, III, 12, 194, 265 (hadis nr. 4328, 5014, 5326); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 68. Ebû Hureyre'den rivâyet edilen hadis Harputî'nin aldığı şekliyle (lafzen) zayıf, mânâ bakımından ise sahihtir.

[20] Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, I, 533 (hadis nr. 2726); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 68 (hadis nr. 43971); İbn Adıyy, *el-Kâmil*, VII, 2586; Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 69. İbn Ebî Şeybe'deki rivâyette hadîşteki bazı maddeler takdim-te'hir edilmiştir. bk. *el-Musannef* (thk. Muhammed Avvâme), Cidde 2006, III, 511 (hadis nr. 4751). İbn Mes'ûd'dan gelen benzer bir rivâyet için bk. Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (thk. Abdülmü'tî Emin Kal'aci), Karaçi 1991, III, 204 (hadis nr. 4270). Ebû Hureyre ve Müseyyeb b. Râfi' b. Abdullâh'tan rivâyet edilen bu merfû hadis zayıftır.

63 (İÜ) يَكْتَبِرُ : يَكْتَبِرُ

64 alnını: annımı (İÜ)

65 mişlini: mişli (AÜ)

[21] Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, IV, 73 (hadis nr. 11672); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 880 (hadis nr. 43493); Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, VI, 3098 (hadis nr. 3966). “وَالْقُعُودُ” kelimesi “وَالنَّظَرُ” olarak Deylemî, *el-Firdevs*, II, 195 (hadis nr. 2969); “الطَّعْمُ” kelimesi “الطَّعَامُ” olarak Zehebî, *Telhiṣu Kitâbi'l-ileli'l-mütenâhiye li'bni'l-Cevzi*, s. 302 (hadis nr. 908); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 279. Ebû Hureyre'den rivâyet edilen bu hadis merfû olup bazı hadis ulemâsına göre çok zayıftır, bazılarına göre ise mevzûdur.

الْكَعْبَةِ، وَالنَّظْرُ فِي الْمُصْحَفِ، وَالنَّظْرُ إِلَى وَجْهِ الْعَالَمِ⁶⁶

Beş şey 'ibâdetdendir:⁶⁷ Az yemek, mescidlerde oturmak, Ka'be'ye, [7^a İÜ] Muşhaf-ı Şerif'e, 'âlimiñ yüzüne bakmak.

[22] ve'l-Ĥadîşü's-şânî ve'l-'İşrûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: حَمْسٌ بِحَمْسٍ، مَا نَقَصَ قَوْمٌ الْعَهْدَ إِلَّا سَلَطَ عَلَيْهِمْ عَدُوَّهُمْ، وَمَا حَكَمُوا بِغَيْرِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَّا فَشَا فِيهِمْ الْفَقْرُ، وَلَا ظَهَرَ فِيهِمْ الْفَاحِشَةُ إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الْمَوْتُ، وَلَا طَفَّقُوا الْمِكْيَالَ إِلَّا مُنِعُوا النَّبَاتَ وَأُخْذُوا بِالسِّنِينَ، وَلَا مَنَعُوا الزَّكَاةَ إِلَّا حُسِنَ عَنْهُمْ الْقَطْرُ

[7^a AÜ]

Beş şey ile beş şey vukû'a gelir: 'Ahd⁶⁸ bozmağ düşmen musallağ olmasına, [7^b İÜ] Kır'an'ın ğayriyle hüküm etmek faķirliĝiñ, fâhişe ve zinânın zuhûru ölümün çoğalmasına, ölçüde eksiklik kıtlıĝa, zekâtın verilmemesi yağmur yağmamasına bâdî birer sebep-i 'âdîdir.

Ķultü ve Ķad nazzemtuhâ bi-ķavlî hâzâ⁶⁹

[mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]

[1] حَمْسٌ بِحَمْسٍ قَالَهَا الرَّسُولُ

نَظَّمْتُهَا أَحْفَظُ إِنَّهَا مَقْبُولٌ

[2] يُسَلِّطُ الْأَعْدَاءُ بِالْبَاسِ⁷⁰

عَلَى الَّذِي يَنْقُضُ عَهْدَ النَّاسِ

[3] وَمَنْ بَغَى الشَّرْعَ كَانَ حَاكِمًا

مِنْ إِفْتِقَارٍ لَا يَكُونُ سَالِمًا

66 (İÜ) وَالنَّظْرُ : وَالنَّظْرُ : (AÜ) الطَّعْمُ : الطَّعْمُ

67 'ibâdetdendir: 'ibâdetdir (AÜ)

[22] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi), Beyrut 1984, XI, 37-38 (hadis nr. 10992); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, IV, 69-70 (hadis nr. 11655); Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, VI, 3085-3086 (hadis nr. 3945). Bazı lafız deĝişiklikleri ile Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 79 (hadis nr. 44006); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 389. İbn Abbâs ve Abdullâh b. Büreyde tarafından rivâyet edilen bu hadis hasen li-ĝayrihidir.

68 'Ahdî: 'Ahid (AÜ)

69 Nüşhalarda hadis metninin bittiĝi yere dipnot düşürölmüş ve şiir dipnot olarak kaydedilmiştir. Akışı bozmamak için önce hadisin anlamını yazdık, sonra şiire yer verdik.

70 (İÜ) الْأَعْدَاءُ : الْأَعْدَاءُ

[4] إِنَّ قَصَدَ الْفَاحِشَةَ الْأَنَامُ

يَعْمُ فِيهَا الْمَوْتُ وَالْحِمَامُ

[5] أَلْبَحْسُ وَالنَّقْصَانُ فِي الْمِكْيَالِ

يُوجِبُ قَحْطًا شَامِلًا فِي الْحَالِ

[6] وَمَانِعُ الزَّكَاةِ أَيْضًا لَا يَرَى

قَطْرَ السَّمَاءِ نَارًا بِإِمْرَا⁷¹

[7^b AÜ]

[23] ve'l-Ḥadîşü's-şâliş ve'l-'iştirûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: حَمْسٌ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِمُصَاحِبِهَا الْعُقُوبَةَ: الْبَغْيُ، وَالْعَدْرُ، وَعُقُوقُ
الْوَالِدَيْنِ، وَقَطِيعَةُ الرَّحِمِ، وَمَعْرُوفٌ لَا يُشْكِرُ⁷²

Şu beş şey şâhibiniñ 'azâbını Cenâb-ı Allâh⁷³ ta'cîl eder: 'Înâd, ğadr, anaya babaya 'âşilik, şıla-i raḥim yapmamağ, şükürü ödenmemiş iyilik.

[24] ve'l-Ḥadîşü'r-râbi' ve'l-'iştirûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: إِغْتَنِمِ حَمْسًا قَبْلَ حَمْسٍ: حَيَاتِكَ قَبْلَ مَوْتِكَ وَصِحَّتَكَ قَبْلَ
سَقَمِكَ، وَقِرَاعَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَشِبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَعِنَاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ⁷⁴

71 [1] Peygamber Efendimiz'in beş şey ile beş şeyin meydana geleceğine dâir sözünü nazmettim. Ezberle! Çünkü makbûl olanı budur. [2] İnsanlara verdiği sözde durmayana düşman fitne salacak (ortalığı karıştıracak) bir şekilde musallat olur. [3] Şerî'atin hilâfına hükümler veren kendini fakirlikten kurtaramaz. [4] Allah'ın yasakladığı şeye (fuhşa) yönelen halkın arasında ölümler kol geziyor. [5] Ölçü ve tartıda eksiklik kıtlığa yol açar. [6] Zekâtını vermeyen de gökten bir damla yağmur yağdığını göremez.

[23] Deylemî, *el-Firdevs*, II, 196 (hadis nr. 2976); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, IV, 75 (hadis nr. 11682); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 79-80 (hadis nr. 44009); Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, VI, 3099 (hadis nr. 3968); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 279. Zeyd b. Sâbit'ten rivâyet edilen hadis çok zayıftır.

72 (İÜ) وَالْعَدْرُ : وَالْعَدْرُ

73 Cenâb-ı Allâh: Allâh (AÜ)

[24] Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 306; Beyhakî, *el-Câmi' li Şu'abi'l-îmân*, VII, 263 (hadis nr. 10248); Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, IV, 148; Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, I, 662-663 (hadis nr. 3444); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 879 (hadis nr. 43490); Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, III, 1149 (hadis nr. 1210); Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 166-167 (hadis nr. 436); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 75. İbn Abbâs'tan rivâyet edilen bu hadis merfû olup bazı âlimlere göre sahih, bazılarına göre hasen li-ğayrihidir.

74 سَقَمِكَ : شُغْلِكَ (İÜ, AÜ)

Beş şeyden evvel beş şey'i ğanîmet bil: Mevtiñden evvel ĥayâtıñı, ĥaştalıkdan [8^a İÜ] evvel saĝlıĝıñı, meşĝuliyetiñden evvel boşluĝuñu, ihtiyârılıĝıñdan evvel gençliĝiñi, fakırlılıĝıñdan evvel zenginliĝiñi.⁷⁵

[25] ve'l-Ĥadîşü'l-ĥâmis ve'l-'işrûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ بَسَطَ رِضَاهُ، وَكَفَّ غَضَبَهُ، وَبَدَّلَ مَعْرُوفَهُ، وَأَدَّى أَمَانَتَهُ، وَوَصَلَ رَحْمَتَهُ، فَهُوَ فِي نَوْرِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ

Her şey'e râzî olan, ĝazab etmeyen, herkese iyilik eden, emâneti edâ eyleyen, şıla-i raĥim eden en büyük nûr-ı ilâhî içinde bulunmuş olur.⁷⁶

[8^a AÜ]

Mine's-südâsiyyât

[26] el-Ĥadîşü's-sâdis ve'l-'işrûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: سِتَّةُ أَشْيَاءَ تُحْبِطُ الْأَعْمَالَ: الْإِشْتِغَالُ بِعُيُوبِ الْخَلْقِ، وَقَسْوَةُ الْقَلْبِ، وَحُبُّ الدُّنْيَا، وَقِلَّةُ الْحَيَاءِ، وَطُولُ الْأَمَلِ، وَظُلْمٌ لَا يَنْتَهِي⁷⁷

Altı şey 'amelleri ibtâl eder: Maĥlûkıñ⁷⁸ 'aybiyle meşĝul olmak, ĥalb perkliĝi, dünyâ muĥabbeti, az ĥayâ, tûl-i emel, zûlmünden vazgeçmeyen zâlim.

[8^b İÜ]

[27] ve'l-Ĥadîşü's-sâbi' ve'l-'işrûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: سِتَّةٌ يَدْخُلُونَ النَّارَ بِغَيْرِ حِسَابٍ: الْأَمْرَاءُ بِالْجَوْرِ، وَالْعَرَبُ بِالْعَصَبِيَّةِ، وَالِدَّهَّاقِينَ بِالْكِبْرِ، وَالتَّجَارُ بِالْكَذِبِ، وَالْعُلَمَاءُ بِالْحَسَدِ، وَالْأَعْيَانُ بِالْبُخْلِ

75 Bu hadis AÜ nüshasında yoktur.

[25] Süyûtî, *Câmi' u'l-ehâdis*, VI, 314 (hadis nr. 21582); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 888 (hadis nr. 43517); Gümüşhanevî, *Râmûzü'l-ehâdis*, s. 411. Hz. Ali'den rivâyet edilen hadis merfû olup zayıftır.

76 Bu hadis AÜ nüshasında 24. hadis olarak kayıtlıdır.

[26] Süyûtî, *Câmi' u'l-ehâdis*, IV, 294 (hadis nr. 12884); Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, VII, 3519 (hadis nr. 4658); Gümüşhanevî, *Râmûzü'l-ehâdis*, s. 297. Hadis metnindeki “وظالم” kelimesi Hindî'de “وظلم” şeklindedir (*Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 85 [hadis nr. 44023]). Adıyy b. Hâtim'den rivâyet edilen bu hadis mevzûdur.

77 تَخِيَطٌ : نُحِيَطٌ (İÜ, AÜ)

78 Maĥlûkıñ: Maĥlûķâtıñ (AÜ)

[27] Süyûtî, *Câmi' u'l-ehâdis*, IV, 301 (hadis nr. 12917); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 87 (hadis nr. 44030); Gümüşhanevî, *Râmûzü'l-ehâdis*, s. 297. Bazı lafız farklılıklarıyla bk. Zehebî, *Telĥisu Kitâbi'l-ileli'l-mütenâhiye li'bni'l-Cevzi*, s. 365 (hadis nr. 1055). Hz. Osman'dan rivâyet edilen bu merfû hadis mevzûdur.

Altı sınıf hesabı görülmeksizin âteşe girerler: Ümerâ zulüm ile, ‘Arab ‘aşabiyet, iddi‘â-yı kavmiyyet ile, köy ağaları kibr ile, [8^p AÜ] tâcirler yalanla, ‘ulemâ hasedle, zenginler bahtillikle.

[28] ve'l-Ḥadîşü's-şâmin ve'l-'ısrûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَكْفَلُوا لِي بِسِتِّ خِصَالٍ أَكْفَلُ لَكُمْ الْجَنَّةَ: الصَّلَاةَ، وَالزَّكَاةَ،
وَالْأَمَانَةَ، وَالْفَرْجَ، وَالْبَطْنَ، وَاللِّسَانَ⁷⁹

Şu altı haşlete ri‘âyeti tekeffül ediniz ki ben de cenneti size tekeffül edeyim: Namâz, zekât, emânete ri‘âyet, ferci, karnı, dili harâmdan viķāye.

[29] ve'l-Ḥadîşü't-tâsi' ve'l-'ısrûn

[9^a İÜ]

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: إِضْمُنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَضْمَنْ لَكُمْ الْجَنَّةَ: أُصَدِّقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ،
وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ، وَأَدُّوا إِذَا أُؤْتِمِنْتُمْ، وَاحْفَظُوا قُرُوجَكُمْ، وَغَضُّوا أَبْصَارَكُمْ، وَكَفُّوا أَيْدِيَكُمْ

Nefsinize ‘âid şu altı şey’i yapacağınıza zâmin oluñuz ki cenneti size zâmin olayım: Söylerken doğru söyleyiniz, [9^a AÜ] va’d etdikde ifâ ediniz, mü’temen kılınırsañız emâneti edâ eyleyiniz, harâmdan fercleriñizi şaklayınız, gözleriñizi kapayınız, elleriñizi men’ ediniz.

[30] ve'l-Ḥadîşü'shelâşûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَرِهَ لَكُمْ سِتًّا: الْعَبَثَ فِي الصَّلَاةِ، وَالْمَنَّ فِي الصَّدَقَةِ، وَالرَّفَثَ
فِي الصِّيَامِ، وَالضَّحِكَ عِنْدَ الْقُبُورِ، وَدُخُولَ الْمَسَاجِدِ وَأَنْتُمْ جُنُبٌ، وَإِدْخَالَ الْعِيُونِ الْبُيُوتَ بِغَيْرِ إِذْنٍ⁸⁰

[28] Taberâni, *el-Mu‘cemü'l-evsat*, V, 486-487 (hadis nr. 4922); a.g.e., IX, 272 (hadis nr. 8594); Heysemî, *Mecma‘u'l-Bahreyn fi zevâidi'l-mu‘cemeyn*, I, 408 (hadis nr. 530); Süyûtî, *Câmi‘u'l-ehâdis*, II, 14 (hadis nr. 3903); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 893 (hadis nr. 43530); Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, III, 1305 (hadis nr. 1433); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 81. Kaynaklarda “بِسِتِّ” kelimesi “الْجَنَّةَ” kelimesi “سِتًّا” kelimesi “بِالْجَنَّةِ” şeklinde ufak farklılıkla Ebü Hureyre’den rivâyet edilen bu hadis merfû olup Taberâni’deki kayda göre sahih, Münâvî’dekine göre zayıftır.

79 (İÜ, AÜ) الصَّلَاةَ، وَالزَّكَاةَ، وَالْأَمَانَةَ، وَالْفَرْجَ، وَالْبَطْنَ، وَاللِّسَانَ
[29] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XVI, 412 (hadis nr. 22654); İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân*, I, 245 (hadis nr. 271); Süyûtî, *Câmi‘u'l-ehâdis*, I, 613-614 (hadis nr. 3182); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 793 (hadis nr. 43531); Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, II, 1055 (hadis nr. 1095); Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 149 (hadis nr. 388). Ubâde b. Sâmî’ten rivâyet edilen bu hadis Ahmed b. Hanbel’e göre hasen, İbn Hibbân’a göre sahihtir.

[30] Süyûtî, *Câmi‘u'l-ehâdis*, II, 319-320 (hadis nr. 5416); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 85 (hadis nr. 44025); Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, III, 1597 (hadis nr. 1769); Kuzâî, *Müsnedü’s-şihâb*, II, 155 (hadis nr. 693/1086). Yahyâ b. Ebî Kesîr’in rivâyet ettiği bu mürsel hadis zayıftır.

80 الْعَبَثُ : (İÜ, AÜ) وَالْمَنَّ : (İÜ, AÜ) وَالرَّفَثُ : (İÜ, AÜ)

Cenâb-ı Allâh size şu altı şey'i mekrûh kılmıştır: Namâzda bir şey ile oynamak, şadâkâda minnet etmek, orucken cimâ'a dâir kötü söz söylemek [9^b İÜ] kabir yanında gülmek, cünüb olduğunuz hâlde mesâcide girmek, izinsiz birisinin hânesine otaşına bakmak.

Mine's-sübâ'ıyyât

[31] el-Ĥadîşü'l-ĥâdî ve's-şelâşûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَلَا أَعْلَمُكَ حَصَلَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهِنَّ؟ عَلَيْكَ بِالْعِلْمِ فَإِنَّ الْعِلْمَ خَلِيلُ الْمُؤْمِنِ، وَالْحِلْمَ وَرَبْرَهُ، وَالْعَقْلَ دَلِيلُهُ، وَالْعَمَلَ قِيَمُهُ، وَالرِّفْقَ أَبُوهُ، وَاللِّينَ أَخُوهُ، وَالصَّبْرَ أَمِيرُ جُنُودِهِ⁸¹

[9^b AÜ]

Yâ Hû! Birtaķım haşletler saña öğredeyim mi ki Cenâb-ı Allâh seni onlarla menfa'atlandırır. 'İlme mülâzemet et, çünkü mü'minin 'ilm dostu, hilm vezîri, 'aql delili, 'amel ve işi kıymet ve i'tibârı, şefkat babası, yumuşaklık kardaşı, şabır 'askerinin emîridir.

[32] vel-Ĥadîşü's-şânî ve's-şelâşûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ سَبْعًا مَا تَنْتَظِرُونَ إِلَّا فَقْرًا مُنْسِيًا، أَوْ غِيًّا مُطْغِيًا، أَوْ مَرَضًا مُفْسِدًا، أَوْ هَرَمًا مُفْنِدًا، أَوْ مَوْتًا مُجْهِزًا، أَوْ الدَّجَالَ فَإِنَّهُ شَرُّ مُنْتَظَرٍ، أَوْ السَّاعَةَ وَالسَّاعَةَ أَذْهَى وَأَمْرُ⁸²

[10^a İÜ]

Yedi şey'in biri zuhûr etmeden iyi 'amel tedârikine koşuñuz. [10^a AÜ] Şöyle ki: Siz her şey'i unutturan fakîrlikden, tuğyâna sebep olacak zenginlikden, sıhhati ifsâd edecek haştelikden, insânı bağlayan ihtiyârlıktan, levâzımı ihzâr edilecek ölümden, haķîkaten şâyân-ı intizâr bir şer olan Deccâl'dan, sâ'at-i kıyâmetden -ki muşibetin en müdhiş ve acısındır- başka bir şey beklemiyorsuñuz.

[31] Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, III, 309 (hadis nr. 8997); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, X, 144 (hadis nr. 28732); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 167. Kaynaklarda hadisin "العلم خليل المؤمن" ve "عليك بالعلم" ibârelerinden başlayan rivâyeti de vardır. Meselâ bk. Deylemî, *el-Firdavs*, III, 69 (hadis nr. 4195); Beyhakî, *el-Câmi' li Şu'abi'l-îmân*, IV, 160-161 (hadis nr. 4659); Kuzâi, *Müsnedü's-şihâb*, I, 122 (hadis nr. 107/152-153); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 903 (hadis nr. 44558); Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, VIII, 4110 (hadis nr. 5713); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 319. Abdullâh b. Abbâs ve Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilen hadis merfû olup bazı kaynaklara göre çok zayıf, bazılarına göre mevzûdur.

81 قِيَمَةُ : قِيَمَةُ (İÜ, AÜ)

[32] Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebir: Sünenü'l-Tirmizî*, IV, 141 (hadis nr. 2306); Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 321; Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, III, 486 (hadis nr. 9856); Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, V, 2578 (hadis nr. 3121); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 243. Hadis metnindeki "ما" ibâresi "هل" olarak Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 906 (hadis nr. 43564). Ebû Hureyre'nin rivâyet ettiği bu merfû hadis Tirmizî tarafından hasen ġarib, Hâkim tarafından sahih bulunmuştur; ancak Münâvî'nin kaydına göre zayıftır.

82 مُجْهِزًا : مُجْهِزًا (İÜ, AÜ); مُفْنِدًا : مُفْنِدًا (İÜ, AÜ); مُنْسِيًا : مُنْسِيًا (İÜ, AÜ)

Mine's-şümâniyyât

[33] el-Ḥadîsü's-şâliş ve's-şelâşûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَلَا أُنبِئُكَ بِشَرِّ النَّاسِ؟ مَنْ أَكَلَ وَحْدَهُ، وَمَنْعَ رِفْدَهُ، وَسَافَرَ وَحْدَهُ،
وَصَرَبَ عَبْدَهُ، أَلَا أُنبِئُكَ بِشَرِّ مَنْ هَذَا؟ مَنْ يَبْغِضُ النَّاسَ وَيَبْغِضُونَهُ، أَلَا أُنبِئُكَ بِشَرِّ مَنْ هَذَا؟ مَنْ
يُخْشَى شَرَّهُ، وَلَا يُرْجَى خَيْرُهُ، أَلَا أُنبِئُكَ بِشَرِّ مَنْ هَذَا؟ مَنْ بَاعَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَا غَيْرِهِ، أَلَا أُنبِئُكَ بِشَرِّ مَنْ
هَذَا؟ مَنْ أَكَلَ الدُّنْيَا بِالدِّينِ.⁸³

Yâ Hû! Altındaki üstündekinden daha şerli olmak üzere **[10^b AÜ]** nâsîñ şerlisini saña haber vereyim mi?

- 1) Yalnız yiyen.
- 2] İhsânını men' eden.
- 3] Sefere yalnız giden.
- 4] Kölesini dögen.
- 5) Kendi nâsa nâs da⁸⁴ kendisine buğz eden. **[10^b İÜ]**
- 6) Şerrinden korkulan hayrî ümid⁸⁵ edilmeyen.
- 7) Başkasınıñ dünyevî menfa'ati için kendi âhîretini şatan.
- 8) Dîni fedâ ederek dünyâyı kazanıp yiyen.

Mine't-tüsâ'ıyyât

[34] el-Ḥadîsü'r-râbi' ve's-şelâşûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا، وَلَا تَسْرِقُوا، وَلَا تَزْنُوا، وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي
حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، وَلَا تَمْسُوا بِرِيءٍ إِلَى ذِي سُلْطَانٍ لِيَقْتُلَهُ، وَلَا تَسْجُرُوا، وَلَا تَأْكُلُوا الرِّبَا، وَلَا تَقْدِفُوا

[33] Süyûtî, *Câmi' u'l-ehâdis*, III, 313 (hadis nr. 9008); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 92-93 (hadis nr. 44045); Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, V, 2427 (hadis nr. 2884); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 168. Hadisin muhâdese şeklindeki rivâyeti için bk. İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dimeşk*, Beyrut 1997, LI, 133 (hadis nr. 10806); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XVI, 260 (hadis nr. 44367). Muâz b. Cebel'in rivâyet ettiği bu hadis zayıftır. Hadis benzer lafızlarla İbn Abbâs rivâyeti olarak *el-Mu'cemü'l-kebir*'de de mevcuttur (bk. Taberânî, a.g.e., X, 318 [hadis nr. 10775]).

83 (İÜ) نَاعَهُ : نَاع

84 nâs da: nâs (İÜ)

85 ümid: ümidi (İÜ)

[34] Tirmizî, *el-Câmi' u'l-kebir: Sünenü'l-Tirmizî*, IV, 450-451 (hadis nr. 2733); a.g.e, V, 210-211 (hadis nr. 3144); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, XIV, 67-68 (hadis nr. 18010-18011); Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 9; Süyûtî, *Câmi' u'l-ehâdis*, VII, 294 (hadis nr. 25702); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, II, 453 (hadis nr. 4483); a.g.e., XVI, 95-96 (hadis nr. 44051). Safvân b. Assâl'dan rivâyet edilen bu hadis merfû olup hasen sahihdir.

مُحَصَّنَةً، وَلَا تَوَلُّوا الْفِرَارَ يَوْمَ الرَّحْفِ، وَعَلَيْكُمْ خَاصَّةً الْيَهُودُ أَنْ لَا تَعْتَدُوا فِي السَّبْتِ⁸⁶

Şirk etmeyiñiz, isrâf⁸⁷ ve zinâ eylemeyiñiz, harâm olan bir nefsi haqqıyla olmadıkça öldürmeyiñiz, ma’sûm bir kimseñin saltanat [11^a AÜ] şâhibine si’âyet edip de katline sebep olmayıñiz, sihir yapmayıñiz, iffetli bir kadına zinâ nisbet etmeyiñiz, muhârebede arka çevirip kaçmayıñiz, haqq-ı sebt e’adem-i tecâvüzle muhâtab ve mükellef⁸⁸ olan muta’asşib yahûdilerin kendilere münhasır gibi olan dînî irtibat-ı şedid-i hâşşası sizde de bulunsun.

Mine’l-’uşriyyât

[35] el-Hadîşü’l-hâmis ve’s-selâşûn

[11^a iÜ]

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: كَفَرَ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ عَشْرَةٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ: الْعَالُ، وَالسَّاحِرُ،
وَالدَّيُّوثُ، وَنَاكِحُ الْمَرْأَةِ فِي دُبْرِهَا، وَشَارِبُ الْحَمْرِ، وَمَانِعُ الزَّكَاةِ، وَمَنْ وَجَدَ سَعَةً وَمَاتَ وَلَمْ يَخُجَّ،
وَالسَّاعِي فِي الْفِتَنِ، وَبَائِعُ السِّلَاحِ أَهْلَ الْحَرْبِ، وَمَنْ نَكَحَ ذَاتَ مَحْرَمٍ مِنْهُ⁸⁹

Bu ümmetden on kimse Allâhü’l-’azîme kâfir olmuş gibidir: Mâl-ı ğanîmetden çalan, sihir yapan, deyyûş, zevcesine livâta eden, şarâb içen, zekât vermeyen, iktidârı var iken ölüp⁹⁰ hacca gitmeyen, [11^b AÜ] fitneler zamânında si’âyetde bulunan, chl-i harbe silâh şatan, mahremini nikâhen alan.

Mine’l-eĥâdîşî’l-ĥudsiyyeti:

[36] el-Hadîşü’s-sâdis ve’s-selâşûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ رَحْمَتِي
فَارْحَمُوا خَلْقِي

Eger rahmetimi seviyorsanız siz de maĥlûkuma merĥamet⁹¹ ediñiz.

86 (AÜ) وَ : وَلَا (iÜ, AÜ); لَا تُشْرَفُوا : لَا تُشْرَفُوا

87 (AÜ) “لَا تُشْرَفُوا” şeklinde okunup buna göre tercüme edilmesi ile ilgili değerlendirme için bk. bk. “Eserin Muhtevâsı”, son paragraf.

88 muhâtab ve mükellef: mükellef ve muhâtab (AÜ)

[35] İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dimeşk*, Beyrut 1997, LII, 391 (hadis nr. 11089); Deylemî, *el-Firdevs*, III, 307-308 (hadis nr. 4922); Süyûtî, *Câmi’u’l-ehâdis*, V, 65 (hadis nr. 15691); Hindî, *Kenzü’l-’ummâl*, XVI, 97 (hadis nr. 44053); Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, IX, 4446, (hadis nr. 2663). Hadis Berâ’b. Âzîb’den rivâyet edilmiş olup bazı âlimlerce zayıf bazılarınca mevzû addedilmiştir.

89 وَبَائِعُ : وَبَائِعُ (iÜ)

90 var iken ölüp: var iken (AÜ)

[36] İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dimeşk*, Beyrut 1997, XLVIII, 51 (hadis nr. 10362); Süyûtî, *Câmi’u’l-ehâdis*, VIII, 135 (hadis nr. 28711); Gümüşhanevî, *Râmüzü’l-ehâdis*, s. 513. “تُحِبُّونَ” lafzı “تُحِبُّونَ” olarak Hindî, *Kenzü’l-’ummâl*, III, 167 (hadis nr. 5991); “تُرِيدُونَ” olarak eş-Şâfi, Ebû Saîd Heysem b. Küleyb b. Süreyc, *el-Müsned* (thk. Mahfuzurrahmân Zeynüddîn), Medine 1993, III, 141 (hadis nr. 1214). İbn Asâkir ve Süyûtî’nin kaydına göre Hz. Ebûbekir’den, Şâfi’ye göre ise Ubâde b. Sâmî’ten rivâyet edilen bu hadis bir kısım ulemâya göre zayıf, bir kısmına göre mevzûdur.

91 merĥamet: rahmet (AÜ)

[37] ve'l-Ḥadîşü's-sâbi' ve's-selâşûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ

[11^b İÜ]

Âdemoğlunuñ orucdan başka bütün 'ameli lehine olmak üzere kendisiniñdir. Faķať oruc yalnız benim için olduğundan onu bizzât ben⁹² sevâblandıracağım.

[38] ve'l-Ḥadîşü's-sâmin ve's-selâşûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: لَسْتُ نَاطِرًا فِي حَقِّ عَبْدِي حَتَّى يَنْظُرَ عَبْدِي فِي حَقِّي

[12^a AÜ] Kulum benim haķķıma nazar ve i'tibâr etmedikce ben de onuñ haķķına i'tibâr ve nazar edici degilim.

[39] ve'l-Ḥadîşü't-tâsi' ve's-selâşûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعَظْمَةُ شِعَارِي، فَمَنْ نَازَعَنِي فِيهِمَا، أَدْخَلْتُهُ نَارِي وَلَا أَبَالِي

Ululuk, büyüklük ulûhiyyetin iç libâsı gibi olmağla baña maħşûşdur. Bu cihetle bu⁹³ iki şeyde baña münâza'a edeni âteşşe şoķarım da hiç kayırmam.

[37] Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî, *el-Câmiu's-sahîh* (thk. Takıyyüddîn en-Nedvî), Beyrut 2011, IV, 289-290 (hadis nr. 1904); İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dimeşk*, Beyrut 1996, XLV, 308 (hadis nr. 9888); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, VIII, 593 (hadis nr. 24297). Benzer lafızlarla (meselâ "الصَّوْمُ" yerine "الصِّيَامُ" olarak) Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *es-Sahîh* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki), Kahire 1955, II, 806 (hadis nr. 161); İbn Mâce, *Sünen*, I, 525 (hadis nr. 1638); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, IV, 801 (hadis nr. 15102); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 94. Ebû Hureyre ve Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilen bu hadis merfû olup sahihtir.

92 İÜ'de "ben" yok.

[38] Ulaşabildiğimiz kaynakların tamâmında "ناظرًا" kelimesi "ناظر" olarak kayıtlıdır. Bir kısmı için bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-ıvsat*, I, 326 (hadis nr. 540); Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, Kahire 1974, II, 304; Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, VIII, 141 (hadis nr. 28734); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 799 (hadis nr. 43172); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 514 (derkenâr). İbn Abbâs'tan rivâyet edilen bu merfû hadis zayıftır.

[39] Değişik lafızlarla rivâyeti olan bu hadis birçok sahih kaynakta mevcuttur. Ancak Kemâleddin Efendi'nin kaydettiği lafızlarla birebir örtüşen bir rivâyete raşlayamadık. Meselâ aşığıdaki kaynakların hiçbirinde Kemâleddin Efendi'nin kullandığı "شِعَارِي" ve "ولا أبالي" ibâreleri bulunmamaktadır. Bazıları için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IX, 287 (hadis nr. 9664); Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi, *Sünen* (thk. İzzet Ubeyd ed-De'as-Âdil es-Seyyid), Humus 1973, IV, 350 (hadis nr. 4090); İbn Mâce, Sünen, II, 1397-1398 (hadis nr. 4174-4175); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, VIII, 137 (hadis nr. 28719); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, III, 526, 527, 535 (hadis nr. 7740, 7742, 7781); Münâvî, *Fezû'l-kadır*, VIII, 4297 (hadis nr. 6033), Aclûnî, *Keşfü'l-haķfâ*, II, 133, 138 (hadis nr. 1899, 1912). Hadis hem Ebû Hureyre hem de İbn Abbâs'tan bazı lafız farklılıklarıyla rivâyet edilmiş olup sahihtir.

93 AÜ'de "bu" yok.

[12^a İÜ]

[40] ve'l-Ḥadîşü'l-erbe'ûn

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَا ابْنَ آدَمَ! مَا تَنْصِفُنِي، أُحِبُّ إِلَيْكَ بِالنِّعَمِ
وَتَتَمَقَّتْ إِلَيَّ بِالْمَعْاصِي، خَيْرِي إِلَيْكَ مُنْزَلٌ، وَشُرُوكَ إِلَيَّ صَاعِدٌ، وَلَا يَزَالُ مَلَكٌ كَرِيمٌ يَأْتِينِي عَنْكَ فِي
كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ بِعَمَلٍ قَبِيحٍ، يَا ابْنَ آدَمَ! لَوْ سَمِعْتَ وَصَفَكَ مِنْ غَيْرِكَ وَأَنْتَ لَا تَعْلَمُ مِنَ الْمُوصُوفِ
لَسَارَعْتَ إِلَيَّ مَقْتَبَةً⁹⁴

[12^a AÜ]

Ey âdemoğlu! Baña karşı inşâf etmiyorsun. Ben ni'metlerle saña sevgili olduğum hâlde sen günâhlarla baña mebgûz oluyorsun. Dâ'imâ hayırım saña nüzûl ederken seniñ işrâkiñ baña şu'ûd ediyor. Her gün her gece kerîm bir melek seniñ kötü 'amelîñ baña getirmekte devâm eyliyor. Ey âdemoğlu! Eger sen kendi vaşfîñi tavşîf edilen şahış kim olduğunu bilmediğîñ hâlde başqa birisinden işitseydiñ o vaşf edilen şahışa buğz etmege hemân қоşardıñ.

Lehü'l-ḥamd teberrüken cem' ve telfikine muvaffak olduğum kırk dâne eḥadîs-i şerîfe-i ne-beviyye ve kudsiyye burada hitâm bulup ḥadîs-i kudsî [12^b İÜ] ve ilâhî ile Qur'ân-ı 'azîmü's-şân arasında on iki cihetle fark bulunduğu da bir fâ'ide-i zâ'ide olarak 'ilâve edilerek ḥatm-i kelâm edildi. [13^a AÜ] Şöyle ki:

1. Cünüb olan kimseniñ Qur'ân-ı Kerîm'i tilâvet eylemesi câ'iz degilse de ḥadîs-i kudsiyye kırâ'at etmesi câ'izdir.

2. Muḥdeş olan kimseniñ Qur'ân-ı Kerîm'i mess eylemesi câ'iz olmayıp ḥadîs-i kudsiyye yazması ve yazılmış olduğu maḥallî mess etmesi câ'izdir.

3. Namâzdaki farz olan kırâ'at ḥadîs-i kudsî ile yerini almaz onuñla namâz mün'akıd olmaz.

4. Ḥadîs-i kudsî kelâm-ı ilâhîdir diye Qur'ân'a ilḥâk ve idḥâl edilemez.

5. Ḥadîs-i kudsî ve ilâhîye Qur'ân denilemez.

6. Sünnetiñ Qur'ân'ı nâsiḥ olabilmesine kâ'il olan kimseniñ 'indeinde ḥadîs-i kudsî ile Qur'ân nesh edilemez. [13^a İÜ]

[40] Ulaşabildiğimiz bütün kaynaklarda Harputî'nin “وَشُرُوكَ” şeklinde yazıp ona göre tercime ettiği kelime olarak kayıtlıdır. Bir kısmı için bk. Deylemî, *el-Firdevs*, V, 233 (hadis nr. 8048); Süyûtî, *Câmi'u'l-ehâdis*, VIII, 142 (hadis nr. 28741); Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XV, 800 (hadis nr. 43174); Gümüşhanevî, *Râmüzü'l-ehâdis*, s. 515-516; Elbânî, Muhammed Nâsirüddin, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife ve'l-mevzû'a ve eseruha's-seyyi'fi'l-ümmeh*, Riyad 2000, VII, 286-287 (hadis nr. 3287). Hz. Ali'den rivâyet edilen bu hadis merfû olup mevzûdur.

94 (İÜ) یا ابن: (İÜ); وَتَتَمَقَّتْ: (İÜ); AÜ'de “وَلَيْلَةٍ” ile “وَضَفَكَ” kelimeleri yok.

7. Hâdîs-i kudsîniñ okunduğda Kır'ân-ı Kerîm gibi her harfine on hasene verilmez. [13^b AÜ]

8. E'immeden İmâm Ahmed ve Şâfi'î gibi Muşhaf-ı Şerîf'in bey' ve şirâsını men' eden zevât-ı kirâm hazeratı ehadîs-i kudsîyyeyi⁹⁵ mutazammın ve havî kitâbların bey' ve şirâsını men' etmezler.

9. Ehadîs-i şerife-i nebeviyyeniñ ma'nen rivâyet edilmesini tecvîz edenler 'aynen hadîs-i kudsîniñ de ma'nen rivâyetini tecvîz ederler. Faqat Kır'ân-ı Kerîm bunuñ hilâfinadır.

10. Hâdîs-i kudsî ile i'câz ve tehadî olmamışdır.

11. Hâdîs-i kudsî ile tevâtür tarîkiyle mervî ve menkûl olmasa bile 'amel olunur. Faqat Kır'ân'ın tevâtüren⁹⁶ menkûl olması şartdır.

12. Sünnet ile sünnetiñ neshi kabîlinden olmağla hadîs-i kudsî ve ilâhîniñ sünnet ile mensûh olması câ'izdir. [13^b İÜ]

el-Ĥamdülillâhi evvelen ve âĥiren ve zâĥiren ve bâtınen ve şallallâhu 'alâ seyyidînâ Muĥammedin ve âlihi ve şaĥbihi ve ezvâcihi ve zürriyyetihî ve selleme teslîmen keşîren.

Ve kad ceme'ahu el-'abdü'l-fakîrû ilâ feyz-i Rabbihi'l-lâhûtî **el-Ĥâfîz Muĥammed Kemâlüddîn el-müftî** ibnü'l-üstâzi's-şehîr ve'l-mü'ellifü'l-kebîr el-Ĥarputî el-Ĥâc 'Abdü'l-ĥamîd Ĥamdî Efendi ibnü şârihi *Kaşîdetü'l-Bürde* el-Ĥâc⁹⁷ 'Ömer en-Na'imî Efendi el-müftî ibnü'l-Ĥâc Ahmed Efendi el-müftî ibnü Muĥammed Sa'id Efendi el-müftî ibnü Ahmed Efendi el-'arîf bi-İmâm-zâde ekremehümlâhu Te'âlâ fî dâri kerâmetihî bi'l-ĥüsnâ ve'z-ziyâdeti.

Temmet.⁹⁸

95 ehadîs-i kudsîyyeyi: ehadîs-i kudsîyyeniñ (AÜ). AÜ nishasında bu ibâre peşpeşe iki defa yazılmış.

96 tevâtüren: mütevâtiren (AÜ)

97 AÜ'de "el-Ĥâc" yok.

98 İÜ'de "temmet"i ifâde eden "ف" yok.

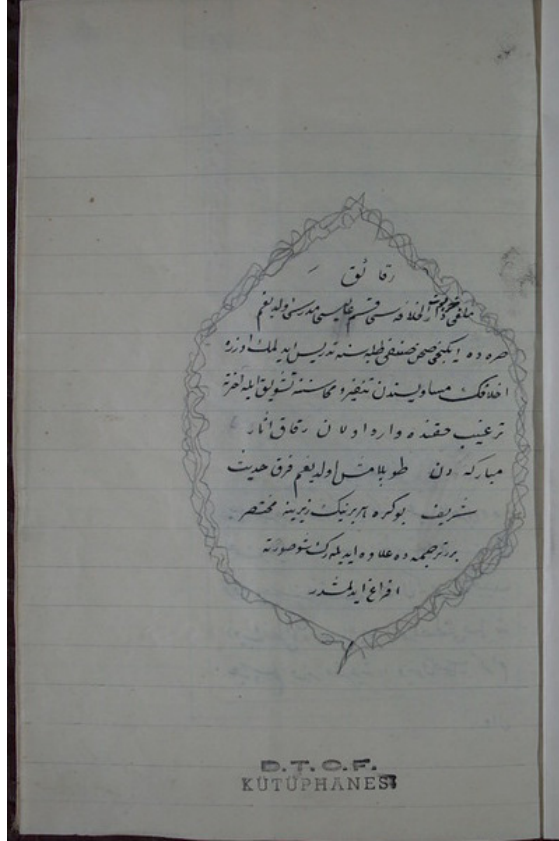
Kaynaklar

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-libâs ammâ iştehera mine'l-ehâdis 'alâ elsineti'n-nâs*, I-II, Beyrut 2000.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (thk. Ahmed Muhammed Şâkir- Hamza Ahmed ez-Zeyn), I-XX, Kahire 1995.
- Aliyyü'l-kârî, Ebû'l-Hasen Nüreddin Ali b. Sultân Muhammed, *Şerhu Müsned-i Ebî Hanîfe*, Beyrut 1985.
- Askalânî, Ahmed b. Hacer, *el-Emâli'l-mutlaka* (thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut 1995.
- Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferrâ, *Şerhu's-sünne* (thk. Zühayr eş-Şâviş- Şuayb el-Arnâvut), I-XVI, Beyrut 1983.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, *el-Câmi' li Şu'abi'l-îmân* (thk. Saîd b. Besyûnî Zağlûl), I-IX, Beyrut 1990.
- _____ *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'aci), I-XIV, Karaçi 1991.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik el-Atîkî, *el-Bahrü'z-zehhâr (Müsnedü'l-Bezzâr)* (thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh), I-XIII, Medine 1994.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî, *el-Câmiu's-sahîh* (thk. Takıyyüddîn en-Nedvî), I-XV, Beyrut 2011.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I-IV, İstanbul 1333.
- Canan, İbrahim, "Kenzü'l-ummâl", *DİA*, Ankara 2002, XXV, 262-263.
- Dârü'l-hilâfe Medreseleri Ders Cedvelleri ve Müfredât Programı*, Ankara 1342.
- Deylemî, Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye, *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb* (thk. es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl), I-V, Beyrut 1986.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Kitâbü'z-zühd* (thk. Ebû Temîm Muhammed- Ebû Bilâl Ğanim), Kahire 1993.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen* (thk. İzzet Ubeyd ed-De'as-Âdil es-Seyyid), I-V, Humus 1973.
- Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullâh b. İshak İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, I-X, Kahire 1974-1979.
- Elbânî, Muhammed Nâsırüddin, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife ve'l-mevzû'a ve eseruha's-seyyi' fi'l-ümme*, I-XIV, Riyad 1977-2004.
- Ertan, Veli, "Tarihte Dârü'l-hilâfe Medreseleri ve İhtisas Şubeleri", *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, V/4 (İstanbul 1982), s. 35-57.
- Gümüştanevî, Ahmed Ziyâüddîn, *Râmûzü'l-ehâdis*, İstanbul 1275.
- Hâkim, Ebû Ahmed Muhammed b. Muhammed b. Ahmed en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV, Haydarâbâd 1334.
- Harâitî, Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Sehl Samerri, *Mekârimü'l-ahlâk ve*

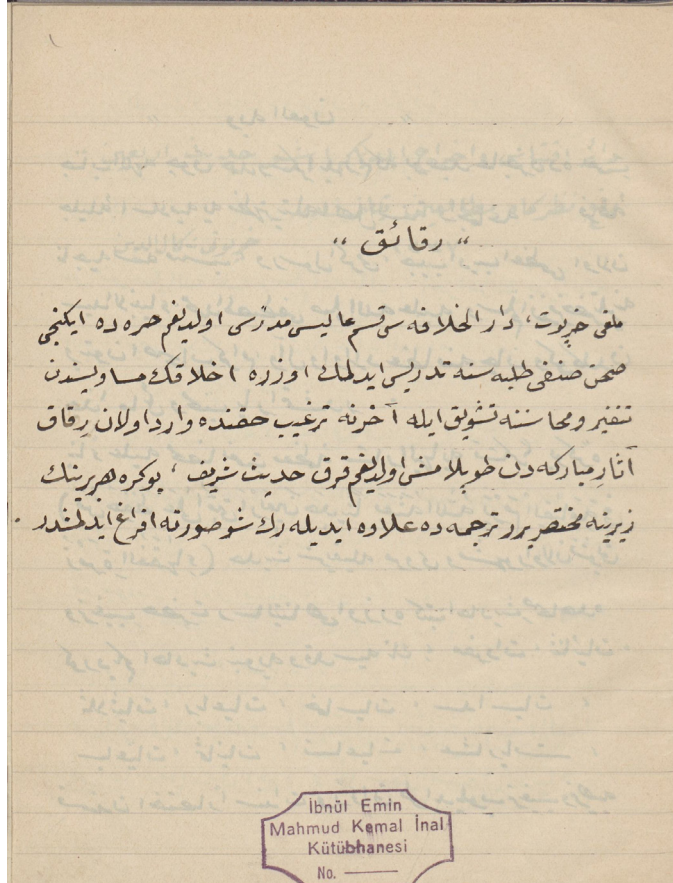
- me'âlîhâ ve mahmûdi tarâikihâ* (thk. Eymen Abdülcâbir el-Buheyrî), Kahire 1999
- Hatipoğlu, İbrahim, "Râmûzü'l-ehâdis", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 454-455.
- Heysemî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, *Mecma'u'l-Bahreyn fî zevâidi'l-mu'cemeyn* (thk. Abdülkuddûs b. Muhammed Nezîr), I-IX, Riyad 1992.
- _____, *Mecmaü'z-zevâid ve menbaü'l-fevâid*, I-X, Beyrut 1968.
- Hindî, Alâüddîn Alî el-Müttakî, *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl* (thk. Bekrî Hayyânî-Saffet es-Sekkâ), I-XVIII, Beyrut 1985.
- Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), I-V, İstanbul 2006.
- İbn Adıyy el-Cürcânî, Ebû Ahmed Abdillâh, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, I-VII, Beyrut 1985.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî, *Târîhu Medîneti Dimeşk* (thk. Muhibbüddîn Ebî Saîd Ömer b. Ğarâme el-Amravî), I-LXXX, Beyrut 1995-1996.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. İbrâhim, *el-Musannef* (thk. Muhammed Avvâme), I-XXVI, Cidde 2006.
- _____, *Müsnedu İbn Ebî Şeybe* (thk. Âdil b. Yûsuf el-Ğazavî-Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî), I-II, Riyad 1997.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî et-Temîmî, *Sahîhu İbn Hibbân* (thk. Şuayb el-Arnâvut), I-XVI, Beyrut 1987.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sünen* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki), I-II, Kahire 1975.
- İbnü'l-A'râbî, Ebû Sa'îd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd b. Bişr, *Kitâbü'l-mu'cem* (thk. Abdülmuhsin b. İbrâhim b. Ahmed el-Hüseynî), Riyad 1997.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemâl, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1988, I-IV, İstanbul 1988.
- İpşirli, Mehmet, "Hayri Efendi, Mustafa", *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 62-64.
- Kandemir, M. Yaşar, "Cüz", *DİA*, Ankara 1993, VIII, 147-148.
- _____, "Kırk Hadis", *DİA*, Ankara 2002, XXV, 467-470.
- Karahan, Abdülkadir, "Kırk Hadis (Türk Edebiyatı)", *DİA*, Ankara 2002, XXV, 470-473.
- _____, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul 1980.
- _____, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis: Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul 1954.
- Kuzâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer, *Müsnedü's-şihâb* (thk. Hamdî Abdülmecîd Selefî), Beyrut 1986.
- Küçük, Raşit, "İsnad", *DİA*, Ankara 2001, XXIII, 154-159.
- Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdürraûf b. Tâcülârifin b. Ali, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr* (thk. Hamdî ed-Demirdaş Muhammed), I-XIII, Mekke 1998.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *es-Sahih* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki), I-V, Kahire 1955.

- Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, *es-Sünenü 'l-kübrâ* (thk. Abdülğaffâr Süley-
mân el-Bündârî-Ebû Abdillâh Seyyid b. Kesrevî b. Hasan), I-VI, Beyrut 1991.
- Özafşar, Mehmet Emin, “Zühd ve Rekâik”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 535-537.
- Özcan, Azmi, “Müttakî el-Hindî”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 222-223.
- Özkan, Halit, “Süyûtî”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 188-198.
- San'anî, Abdürrezzâk, *el-Musannef* (thk. Habîbürrahmân A'zamî), I-XI, Beyrut 1983.
- Sunguroğlu, İshak, *Harput Yollarında*, I-IV, İstanbul 1958-1968.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *Câmi'u'l-
ehâdis* (thk. Abbas Ahmed Sakr-Ahmed Abdülcevâd), I-IX, (Matbaatu Hattâb) yy, ty.
- Şaşî, Ebû Saîd Heysem b. Küleyb b. Süreyc, *el-Müsned* (thk. Mahfûzurrahmân Zeynüddîn),
I-III, Medine 1993.
- Şengün, Necdet, “Nazîr İbrâhîm-i Gülşenî ve Farklı Bir Kırk Hadis Denemesi (Risâle-i Ehâdis-
i Erbaîn-i Sülâsiyye)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/1 (Sivas
2007), 279-298.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî, *el-
Mu'cemü'l-evsat* (thk. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân), I-X, Riyâd 1995.
- _____, *el-Mu'cemü'l-kebir* (thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî), I-XV, Beyrut 1984.
- _____, *el-Mu'cemü's-sagîr* (thk. Tevfik b. Abdullâh b. Mes'ûd el-Hâc ez-Zintânî), Riyad 2011.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *el-Câmi'u'l-kebir: Sünenü'l-Tirmizî* (thk. Beşşâr
Avvad Ma'rûf), I-VI, Beyrut 1998.
- Ünal, İ. Hakkı, “İslam Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hadîs-i Er-
baîn Şerhi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXIX/1 (Ankara 1999),
137-146.
- Yıldırım, Selahattin, *Osmanlıda Kırk Hadis Çalışmaları I*, İstanbul 2000.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Telhisu Kitâbi'l-ileli'l-
mütenâhiye li'bni'l-Cevzî* (thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm b. Muhammed), Riyad 1998.
- Zengin, Zeki Salih, “Kurtuluş Savaşı Döneminde Medrese Öğretim Programları ve Ders
İçeriklerinin Düzenlenmesi Çalışmaları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Der-
gisi*, XLIV/1 (Ankara 2003), s. 187-226.
- _____, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve
Din Eğitimi”, *Dinî Araştırmalar*, V/13 (Ankara 2002), s. 81-106.

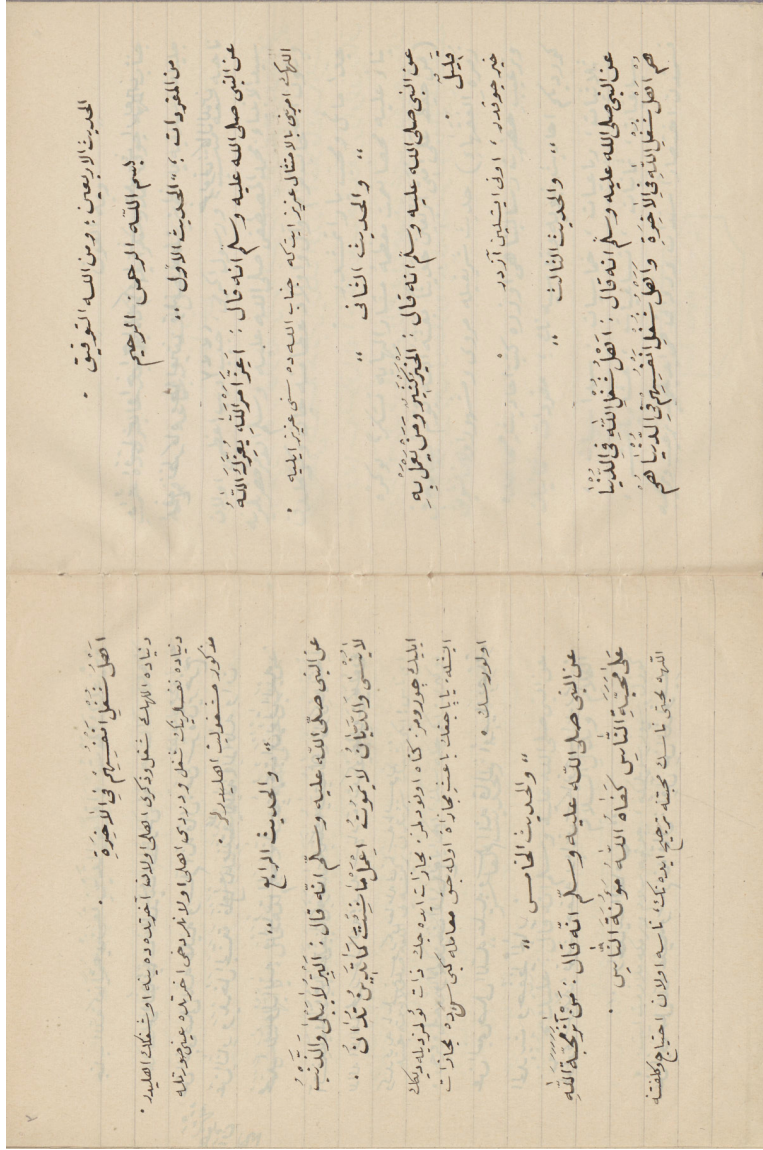
Örnek Varaklar

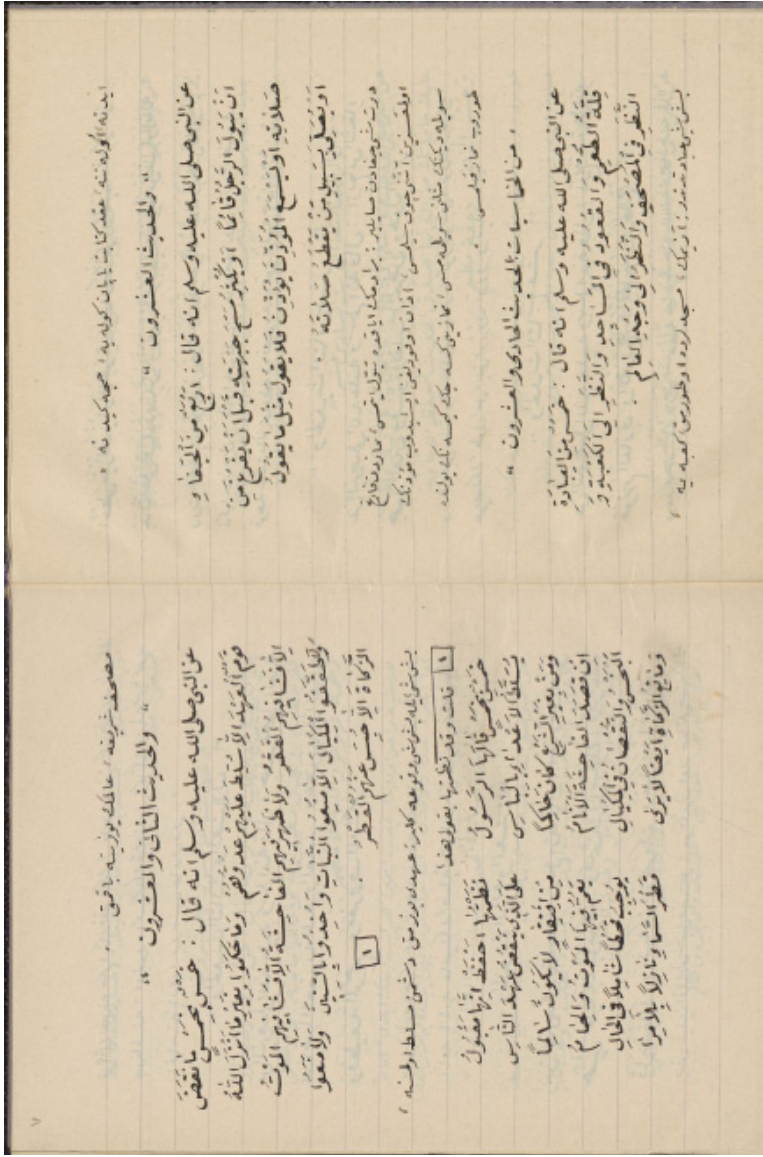
AÜ DTCF Kütüphanesi, Mustafa Con Blm., A396, vr. 1^a

İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi, TY, 10509, vr. 1^a

İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi, TY, 10509, vr. 2^b-3^a

أيدته أكرهه تنه بعد كتابت بيان كونه به . محمد كعبه .
 " والحديث العشريون " .
 عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال : أتبع من الخيا و
 أن يقول الرجل فإنا : أو كبره سبع جبريتيه قبل أن يقع من
 صلواته أو يسبع الأوزة يؤذن فلا يقول مثل ما يقول
 أو يصلي سجد من يتلغ سداً .
 هـ روت عن جده عن سائير : باركك بأقده بتلاد تسمى ما روتها في
 أطفستين أشجود يسلمن . اذان أو قورين أو يلبس يدونه ووكك
 سويله وكنك مثل سويله مسمى ما روتك . كك كعبه . كك بولده
 طرود : ما روتك .
 . من الحسابات الحديث العشري والعشرون .
 عن النبي صلى الله عليه وسلم ، انه قال : حسن من الأية
 قلة أطفك وأطفك في السجد والتلغ إلى كعبته و
 التلغ في المصنف والتلغ في وجه العالم .
 بسن جده بعد سداً : أركبه . مسجد روه أو طرود كعبه به .

مصنف شريفه . عاكه يورثه . باقم .
 " والحديث الثاني والعشرون " .
 عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال : حسن من نقص
 قوم العبد الأست على عدوهم . وما حكموا يومئذ أنزل الله
 الأفتاء يوم القدر . ولا ظهر يومئذ الأفتاء يومئذ .
 ولقد علموا الأفتاء الأفتاء الأفتاء والأفتاء والأفتاء .
 الرخاوة الأفتاء الأفتاء .
 بسن جده بعد سداً : عهده يورثه . مسن سداً .
 [١] قلت وقد نظرتنا بقولنا
 حسن من نقص فأركه الرسول
 يستألف الأفتاء الأفتاء
 ومن يعو الأفتاء كان حاكماً
 أن قصد الأفتاء الأفتاء
 الأفتاء الأفتاء الأفتاء
 وما في الأفتاء الأفتاء الأفتاء
 نظراً إلى ما روتك .

İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi, TY, 10509, vr. 6^b-7^a